

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

LAIMA MACIENĖ

Studijų programos Literatūrologija II kurso studentė

Irenos Buivydaitytės romanai populiariosios literatūros kontekste

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. dr. Irena Baliulė

Šiauliai 2013

TURINYS

I. ĮVADAS.....	3
II. POPULIARIOJI LITERATŪRA – ŠIUOLAIKINIO LITERATŪROS LAUKO DALIS.....	5
III. POPULIARIOSIOS LITERATŪROS ATPAŽINIMO KODAI IRENOS BUIVYDAITĖS ROMANUOSE: <i>ŠIMTAS BALTŲ „MERSEDESŲ”, LAIKO TIEK NEDAUG...</i> , <i>GYVENIMO SPALVOS</i>	8
1. Meilės temos dominavimas.....	8
2. Moterų veikėjų paveikslai.....	16
3. Moters ir vyro santykių vaizdavimas - siužeto pagrindas.....	21
4. Populiariosios literatūros raiškos formos Irenos Buivydaitės romanuose.....	26
4.1. Laiko ir erdvės dominantės.....	26
4.2. Pasakojimo ypatybės.....	34
IV. IŠVADOS.....	40
V. SANTRAUKA.....	42
VI. SUMMARY.....	44
VII. LITERATŪRA.....	46
VIII. ANOTACIJA.....	50

I. ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Irena Buivydaitė – Kupčinskienė (g. 1954 m.), parašiusi dešimt romanų, – viena populiariausių moterų rašytojų Lietuvoje, kurios kūriniai galime priskirti meilės romanams. Magistro darbe analizuojami Irenos Buivydaitės romanai atskleidžiant juose populiariosios literatūros požymius. Pagal šį aspektą kūriniai iki šiol nėra analizuoti kritikų, tačiau užima savo vietą populiariosios literatūros kontekste.

Temos naujumą ir aktualumą suponuoja skaitytojų poreikiai, patvirtinantys, kad populiarioji literatūra užima svarbią poziciją literatūros lauke. Literatūros tyrinėtojos Lauros Laurušaitės pastebėjimu, „[i]prasta¹ manyti, kad populiarioji literatūra nereikalauja specialios analizės, nes yra konstruojama pagal tam tikrą žanrinį receptą“². Akcentuodama literatūros kūrinių vertinimo pokyčius, literatūrologė Jūratė Sprindytė pažymi, kad „<...> šiandien tradicinio kanono nuosaikumas nebeatitinka chaotiško posovietinio žmogaus būvio“³, o socialumas tampa vienu iš pagrindinių skaitytojo atžvilgiu pasireiškiančių, Sprindytės nurodomų būdų: a) provokaciniu (elitinė ir novatoriška literatūra); b) lūkesčių atitikimu – įtikimu (tradicinio kanono proza ir populistinė masinė produkcija <...>)⁴. Skaitytojo institucija įgyja svarbiausio kūrinio vertės vertintojo statusą.

Darbo objektas – trys Irenos Buivydaitės romanai: *Šimtas baltų „mercedesų“* (1995), *Laiko tiek nedaug...* (1998), *Gyvenimo spalvos* (2010) - populiariosios literatūros kontekste.

Romanas *Šimtas baltų „mercedesų“* (1995) – pirmasis autorės parašytas, skaitytojų pripažinimo sulaukęs kūrinys. Romanas *Laiko tiek nedaug...* (1998) - vienas skaitomiausių, keletą metų populiariausių knygų dešimtuko pozicijose (pagal LATGA - A duomenis⁵) išsilaikiusių Buivydaitės romanų.

Galimybę lyginti kūrinius iš laiko perspektyvos suteikia 2010 m. išleistas romanas *Gyvenimo spalvos*. Šiam romanui artimas dešimtas, paskutinis, Buivydaitės romanas *Kitapus veidrodžio* (2013), kuris dar reflektuojamas skaitytojų. Naujojo romano pasirodymas ir jo reklama patvirtina autorės pozicijas literatūriname lauke.

Darbo tikslas – išanalizuoti populiariosios literatūros bruožus, turinio ir formos ypatybes, jas pristatant kaip populiariosios literatūros atpažinimo kodus.

¹ Čia ir toliau tikslinta magistro darbo autorės [L.M.].

² Laura Laurušaitė, „Padugnių archetipas‘ ar elitinės literatūros tąsa?“, *Colloquia*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidybos centras, nr. 19, p. 168.

³ Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos 1988-2005: Monografija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 65.

⁴ Žr. ten pat, p. 65.

⁵ Žr. Nerijus Brazauskas, „Šiuolaikinio lietuvių romano populiarumas: tarp žanro, rinkos ir pozicijos“, *Colloquia*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidybos centras, 2012, nr. 29, p. 165 [žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: <http://www.ilti.lt/failai/152-169_psl_BRAZAUSKAS.pdf>

Darbo problema – ar Irenos Buivydaitytės romanai laikytini meilės romanais, atpažįstamais per populiariosios literatūros turinio ir formos kodus?

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti populiariosios literatūros padėtį literatūriniame lauke ir nustatyti tekstų analizės strategijas;
2. Išanalizuoti I. Buivydaitytės romanų turinį pagal dominuojančią meilės temą;
3. Atskleisti moterų veikėjų paveikslų ypatybes;
4. Atskleisti moterų ir vyrų santykių raidą kaip siužeto pagrindą;
5. Išanalizuoti populiariosios literatūros raiškos formas Irenos Buivydaitytės romanuose.

Tyrimo metodologija. Darbe remiamasi pagrindine sociokritikos nuostata, kad kūrinys nulemtas visuomeninio konteksto, o skaitytojo vertinimas užima svarbesnę poziciją už kritikos vertinimus, todėl laikomasi Pierre'o Bourdieu literatūrinio lauko teorinių teiginių, Loretos Jakonytės monografijoje *Rašytojo socialumas* iškeliamų hipotezių. Taip pat iš dalies remiamasi feministine kritika, psichoanalize ir literatūrine teksto interpretacija.

Darbo struktūra. Magistro darbas sudarytas iš: įvado, dviejų tiriamųjų dalių, išvadų, literatūros sąrašo, santraukos ir anotacijos. Įvade nurodomas darbo objektas, iškeliamą problema, pristatomas darbo tikslas, akcentuojami darbo uždaviniai, pateikiama metodologija. Pirmoje tiriamoje dalyje pristatoma populiariosios literatūros problema ir jos pristatymas kritikoje. Antroje tiriamoje dalyje analizuojamos Irenos Buivydaitytės romanų turinio ir raiškos formų ypatybės. Darbas užbaigiamas išvadomis, santraukomis lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašu, anotacijomis lietuvių ir anglų kalbomis.

II. Populiarioji literatūra – šiuolaikinio literatūros lauko dalis

Apie populiariosios literatūros vertinimo kriterijus polemizuojantys literatūros kritikai išskiria nusistovėjusių tradicijų vertybinius matmenis bei ieško apibrėžties įsivertinančiam kultūriniam reiškiniui, orientuotam į masinį vartotoją. Literatūrologės Loretos Jakonytės teigimu, „pirmosios XX a. pusės tyrinėtojai dar gana aiškiai skyrė ‚aukštąją‘ ir populiariąją kultūras“⁶, o šiuolaikinė kritika (ypač sociologinė)

<...> atsisako steigti estetišės vertės hierarchijas, priešinasi istoriškai ir socialiai susiformavusių kriterijų ‚universaliam‘ primatavimui, o vartojant literatūriškumo, meniškumo, estetikos sąvokas, įveda socialinius dydžius <...> neištumia apskritai literatūros vertės aspekto ar atskirų tekstų gradavimo pagal įvairius kriterijus galimybes, tik atkreipia dėmesį į vertinančiojo instituciją. Be to, neapsiribojimas tik ‚meniškai vertingais‘ tekstais leidžia matyti pilnesnį literatūros procesą, demokratiškiau suvokti įvairaus pobūdžio rašymą, kuris be estetiinių gali turėti tam tikrų socialinių, kultūrinių, psichologinių funkcijų⁷.

L. Jakonytė taip pat būtų ‚linkusi netaikyti populiariajai literatūrai vertybinio aspekto‘, o ‚laikyti ją tiesiog kitokio tipo kultūra, kuri sinchroniškai egzistuoja greta rimtosios ir aukštosios‘; literatūrologė šio reiškinio funkcionavimą apibrėžia ‚ekonominiu kultūros aspektu‘, sąveikaujančiu su leidyba, komercija, agresyvumu⁸. Jakonytės manymu, tikslingiau būtų kalbėti ‚ne apie patį reiškinį‘, o ‚apie konkrečius tekstus‘, nes, pasak tyrinėtojos, ‚[k]ūrinio priklausymas kokiam nors tipui, žanrui, stiliui nieko aiškaus nesako apie jo kokybę‘⁹. Literatūrologė Jūratė Sprindytė siūlo ‚populiariąją literatūrą laikyti tiesiog horizontaliojo lygmens kultūros reiškiniu‘ ir ‚analizuoti ne kaip priešpriešą, bet kaip šalia stovintį kultūros bei literatūros reiškinį‘ ir pažymi, kad tai ‚neginčijamai paprastas, bet ne visada prastas produktas‘¹⁰. John`o Fiske`'s požiūriu, populiariųjų tekstų ‚vienintelė funkcija – būti prasmių ir malonumų apyvartos visuomenėje priemonė‘¹¹. Literatūrologas Regimantas Tamošaitis tokio pobūdžio literatūrą priskiria ‚jusliniams malonumams‘, pasireiškiantiems ‚konvulsiška kova su jo [skaitytojo – L. M.] antrąja puse – nuoboduliu, beprasmybe, tuštumos jausmu‘, o tai nesusieta su pastangų reikalaujančia sąmonės veikla, būdinga gilinantis į rimtą kūrinį¹². Literatūros tyrinėtoja J. Lukšytė taip pat abejoja nekanoninės literatūros tekstų meninio vertinimo tikslingumu, o tokius tekstus priskiria ‚elitinės literatūros paribiui‘¹³. J. Lukšytės teigimu, ‚[t]okia produkcija negali būti nagrinėjama kanoninės literatūros analizės būdais, <...> turi būti aptariamoms literatūrinės fikcijos ir tikrojo gyvenimo

⁶ Loreta Jakonytė, ‚Garuojančio vandens lašo gaudymas, arba kūrinio problema literatūros sociologijoje‘, *Senoji Lietuvos literatūra*, 19 knyga, 2005, p. 91[žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: <http://www.ltli.faiilai/e-žurnalai/SLL19/Jakonyte_str.pdf>.

⁷ Ten pat, p. 91.

⁸ Loreta Jakonytė, ‚Populiariosios literatūros suvešėjimas: Pokalbiai‘, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 80-81.

⁹ Ten pat, p. 81.

¹⁰ Jūratė Sprindytė, ‚Populiariosios literatūros suvešėjimas: Pokalbiai‘, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 81.

¹¹ John Fiske, *Populiariosios kultūros supratimas*, Vilnius: Žara, 2008, p. 108.

¹² Žr. Regimantas Tamošaitis, ‚Populiariosios literatūros suvešėjimas :Pokalbiai‘, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 81.

¹³ Jolita Lukšytė, ‚Lyčių stereotipų sklaida nekanoniškuose tekstuose‘, *Kanonai lietuvių kultūroje. Straipsnių rinkinys*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 151.

sankirtos kūrinys, aptariamas gyvenimo realybės pateikimo adekvatumas <...>. Kadangi meninė tikrovė čia ne kuriama, o aprašoma, tai analizuoti galima tokio aprašymo ypatybes, nutolimą, atotrūkį nuo masinės informacijos priemonių estetikos¹⁴. Aptarti literatūros tyrinėtojų požiūriai neeliminuoja masinės literatūros kaip kultūros reiškinių, o populiarioji literatūra suvokiama kaip šiandieninės literatūros lauko dalyvė.

Literatūrinio lauko padėtį, apimančią įvairias „socialinių pasaulių struktūras“¹⁵, savo teoriniuose ir praktiniuose darbuose apibrėžia prancūzų sociologas Pierre`as Bourdieu. Mokslininkas išskiria dvi visuomenės struktūrinės sąvokas: „*habitus*“ ir „*laukas*“, kurios žymi santykių visumą. „*Laukas* yra sistema objektyvių istorinių santykių tarp tam tikros galios (kapitalo) formomis besiremiančių pozicijų, o *habitus* sudaro į pavienius individus mąstymo ir kūno suvokimo, supratimo ir veikimo schemų „nusėdę“ istoriniai santykiai“¹⁶. P. Bourdieu manymu, „<...> kiekvienas laukas reikalauja pripažinti tam tikras vertybes ir laikosi savo paties reglamentuojančių principų“¹⁷. Lietuvių literatūros kritikai taip pat ieško literatūriniame lauke susiformavusių vertybinių sanklodų ar jų kitimo elementų. Jūratė Sprindytė pažymi, kad „[p]opuliarioji kultūra irgi disponuoja vertybėmis (sėkmė, gražus kūnas, jaunystė, energija, karjera, sveikata), bet jos išsidėstę ne vertikaloje *egzistencijos*, o horizontalioje *gyvenimo stiliaus* plotmėje“¹⁸. Į šias vertybines kategorijas orientuojasi ir populiariosios literatūros kūrėjai.

Irenos Buivydaitytės romanai populiarumo ir tematinio požiūriu užima literatūriniame lauke tą pačią poziciją greta Elenos de Strozzi, Daivos Vaitkevičiūtės kūrinių, kuriuose „[m]oteris kiekybiškai išplėtojo populiariosios beletristikos kanonui priskirtą meilės romaną <...>“¹⁹. Moralines kategorijas ir socialinius diskursus apimančios temos – vienos populiariausių šiuolaikinės populiariosios literatūros kontekste. Vienas iš pasikartojančių elementų - meilės tema, kurią prozos kūrinys ryškiausiai atskleidžia romano žanrinės formos, tarp kurių dominuojančią poziciją užima meilės romanas. Meilės romanų kiekybinį proveržį J. Sprindytė sieja su „[v]iena ryškiausių permainų literatūroje – tai, kad atvirumo perspektyva suvaidino teigiamą vaidmenį išlaisvinant moteriškumą, inspiravo moterų rašymo bangą“²⁰. Atvirumo literatūroje išraiška, Sprindytės teigimu, išsivystė posąjūdiniu laikotarpiu, kada išsivaduojama „<...> iš visų žanrinių kanonų ir formos apribojimų“²¹. Romanas, būdamas vienas produktyviausių šiuolaikinės literatūros žanrų Lietuvoje, balansuoja ties vertybinio mato išlaikymo ir komercinės sėkmės riba.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Loïc J.D. Wacquant, „Socialinės prakseologijos link: Bourdieu sociologijos struktūra ir logika“, Pierre Bourdieu, Loïc J.D. Wacquant, *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 26.

¹⁶ Ten pat, p. 37.

¹⁷ Ten pat, p. 37-38.

¹⁸ Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos 1988-2000*, p. 92.

¹⁹ Jūratė Sprindytė, „Svaigus provincijos sindromas“ [žiūrėta 2011-03-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/2009-11-17-jurate-sprindyte-svaigus-provincijos-...>>

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

Literatūrologės Jūratės Sprindytės pastebėjimu, „<...> rinkos konjunktūra – ne vienintelė romano bumų priežastis. <...> Romanas, kaip naratyvo plėtojimas, kaip istorijos pasakojimas, yra populiariausias žanras visur ir visada. <...> Romanas yra pati universaliausia tikrovės patyrimo forma, optimaliausias būdas išlaikyti, struktūruoti patirtį“²². Literatūros tyrinėtojo Nerijaus Brazausko teigimu, šių autorių [Irenos Buivydaitytės, Elenos de Strozzi, Daivos Vaitkevičiūtės – L.M.] „<...> romanuose galime atsekti Fiske`'s išskirtus „populiariojo teksto“ bruožus (produktyvusis tekstas, šnekamoji kalba, pertekliškumas, prieštaravimai, teksto skurdumas etc), o jų autorės, kaip liudija duomenys [LATGA-A – L.M.], beveik visada išliko tarp populiariausių grožinės literatūros autorių. <...>“²³. Sociologas Artūras Tereškinas populiariajai literatūrai priskiriamus romanus apibūdina „<...> kaip realybės šou, užregistruojantį platesnius socialinius ir kultūrinius populiariosios kultūros kontekstus“²⁴.

Irena Buivydaitytė interviu su skaitytojais nepripažįsta, kad rašo meilės romanus ir bando juos priskirti šeimos romanams, tačiau, literatūros tyrinėtojo Giedriaus Viliūno teigimu, nors I. Buivydaitytės romanai ir pagrįsti „vertybėmis, tarp kurių pirmenybė tenka žmonių emociniams ryšiams, ištikimybei, šeimai“, tačiau šios autorės romanuose ryškiausiai atsiskleidžia „[š]io žanro pagrindas – melodramiška meilės istorija“²⁵. Giedrius Viliūnas nurodo, kad Buivydaitytės romanuose „<...> išlaikomi ir tipiški romano požymiai: rašytojos herojės visada žavios, o jų išrinktieji – aukšti, raumeningi, po apsimestinio šiurkštumo kauke slepiantys jautrią ir mylinčią širdį. Veikėjų jausmai fatališki, veiksmo posūčiai dramatiški, lydimi gausių jausmingų, griauinančių situacijų“²⁶.

Apibendrinant aptartų požiūrių ir teorinių teiginių įvairovę, galima daryti išvadą, kad populiariosios literatūros vertinimo kriterijai nėra labai aiškūs, tačiau akivaizdu, kad visi kritikai kalba apie turinio ir formos ypatybes. Šiame darbe įvedamas terminas *populiariosios literatūros atpažinimo* kodai, kuriuos bandoma atskleisti per Irenos Buivydaitytės romanų turinio ir formos ypatybes.

²² Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos 1988-2005*, p. 79.

²³ Nerijus Brazauskas, „Šiuolaikinio lietuvių romano populiarumas: tarp žanro, rinkos ir pozicijos“, p. 165.

²⁴ Artūras Tereškinas, „Masinis viešumas, skandalo genealogija ir fantazija naujojoje lietuvių literatūroje ir populiariojoje kultūroje (2007) [žiūrėta 2012-02-05]. Prieiga per internetą:

<http://www.tekstai.lt/component/content/article/367-tereskinas-arturas/4709-arturas-tereskinas-masinis-viesumas-skandalo-geneologija-ir-fantazija-naujojoje-lietuviu-literaturoje-ir-populiariojoje-kulturoje-2007>

²⁵ Giedrius Viliūnas, „Populiarioji literatūra“, *Naujausioji lietuvių literatūra /1988-2002/*, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 308.

²⁶ Ten pat, p. 309.

II. POPULIARIOSIOS LITERATŪROS ATPAŽINIMO KODAI IRENOS BUIVYDAITĖS ROMANUOSE: *ŠIMTAS BALŲ „MERSEDESŲ“, LAIKO TIEK NEDAUG..., GYVENIMO SPALVOS*

1. Meilės temos dominavimas

Meilės temos tradicijos ir jos modifikacijos neatsiejamos nuo populiariosios literatūros kūrinii. Literatūros tyrinėtojo Eugenijaus Žmuidos teigimu, „[l]iteratūroje <...> meilės tema – pati pastoviausia“²⁷. Tačiau skirtingais istoriniais laikotarpiais šios temos sklaida kūrinuose skiriasi vertybinėmis nuostatomis, atpažinimo kodais. Sauliaus Žuko pastebėjimu, iki XX a. pradžios lietuvių literatūroje „<...> dominuoja tautiniai, visuomeniniai interesai, <...> meilės jausmas dažnai siejamas su aukštesniais idealais. <...> Nežabotas geismas, destruktivus jo poveikis buvo netoleruojami, nepateisinami to meto lietuvių prozoje“²⁸. Didaktinės prozos laikotarpiu ypač išryškinamas moralizavimas, dievobaimingumas. Tačiau literatūros kritikas Vytautas Kubilius jau to meto literatūroje išvelgia meilės temos pradmenis Šatrijos Raganos apysakoje *Viktutė*, atskleidžiančioje „moteriško intymumo prigimtį“²⁹ ir pažymi, kad „[p]irmą kartą lietuvių prozoje meilės jausmo istorija tampa pasakojimo ašimi“³⁰. Sovietinėje literatūroje, pasak Sauliaus Žuko, „<...> personažas imamas vertinti atsižvelgiant į jo moralę, atsiskleidžiančią pirmiausia meilės santykiuose, o ne vien pagal jo socialinę rolę“³¹.

Šiuolaikinėje populiariojoje literatūroje meilės tema tampa vieša, dažnai griauanti susiformavusius kanonus, kurianti savitą verčių sistemą, orientuotą į skaitytojo poreikius. Kūrinuose pastebimas kūniškos meilės aktualizavimas. Irenos Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* jausmų aprašymas yra viena pagrindinių meilės romano turinio dalių. Šiuose kūrinuose meilės tema atskleidžiama moters jausmų pagrindu, todėl galima būtų teigti, kad moteriškumas – pagrindinė meilės temos atskleidimo dominantė.

Irenos Buivydaitės romanuose vaizduojamą meilės temą padeda analizuoti meilės formos, kurias teoriškai apibrėžia psichoanalitikas Ėrichas Fromas, išskiriantis penkis meilės tipus (broliška meilė, motinos meilė, erotinė meilė, meilė sau, meilė Dievui³²) ir meilės teoriją išplėtojantis į „visuminį žmogaus sąryšį su visu pasauliu“³³, nes, pasak Fromo, „[j]ei asmuo myli tik vieną žmogų ir yra abejingas kitiems, tai bus ne meilė, o simbolinis ryšys, arba išplėstas egoizmas“³⁴.

²⁷ Eugenijus Žmuida, *Disonansų būtis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 133.

²⁸ Saulius Žukas, *Lietuvių meilės lyrika*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 12-13.

²⁹ Vytautas Kubilius, *XX amžiaus literatūra*, Vilnius: Alma littera, 1996, p. 36.

³⁰ Ten pat.

³¹ Saulius Žukas, *Lietuvių meilės lyrika*, p. 16.

³² Ėrichas Fromas, *Menas mylėti*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 34.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat.

Buivydaitės romanuose išryškinama motinos meilė, kuri siejasi su moteriškumu, su moters būtimi, todėl galimos sąsajos su skirtingais istoriniais laikotarpiais moterų literatūroje aktualizuojama motinystės problematika: atsiskleidžiančia nelaimingos moters, motinos vaizdavimu Žemaitės (*Neturėjo geros motinos*), Gabrielės Petkevičaitės – Bitės (romanas *Ad astra*), Marijos Pečkauskaitės – Šatrijos Raganos (apysaka *Sename dvare*) kūrinuose; skausmingos motinystės vaizdavimu Vandos Juknaitės apsakymuose (*Šermenys, Stiklo šalis*) ir pakitusiu požiūriu į moters santykį su motinyste Jolitos Skablauskaitės, Dalios Jazukevičiūtės, Renatos Šerelytės ir kt. populiariosios literatūros moterų rašytojų romanuose. Nors ir įprasta manyti, kad motinos meilė - pati kilniausia ir tikriausia moters būtis išraiška, tačiau minėtų autorių bei analizuojamų Buivydaitės romanų veikėjos išgyvena prieštarigus jausmus vaikui, pasireiškiančius netikėtais herojų poelgiais, atspindinčiais vaizduojamo laikmečio moterų situaciją, jų problemas. Irenos Buivydaitės romanuose išryškintos motinos meilės ir (ne)meilės vyrui sąsajos, dažnai atsiskleidžiančios veikėjų moterų psichologinių būsenų kaita, pasireiškiančia nepastoviais jausmais vaikui, abejonėmis dėl pasirenkamo meilės objekto (vaiko ar vyro) .

Motinos meilės problema iškeliamą pirmajame I. Buivydaitės romane *Šimtas baltų „mercedesų“*. Tyrime svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad romano veikėjai Jolantai sunkiai sekasi derinti savo poreikius su dukters Indrės auklėjimu bei išlaikyti emocinį ryšį su vaiku. Taip pat svarbu pastebėti, kad tam lemiamos įtakos romano herojei galėjo turėti vaikystėje išgyventas valdingos motinos auklėjimas: „<...> Jolantos motina buvo labai energinga moteris – tikra šeimos galva. Savo įstaigoje ji sėkmingai vadovavo skyriui, o namie – vyrui ir dukroms“³⁵. Jolanta, neišdrįsusi pasipriešinti „motinos diktatūrai“ (ŠBM, p. 18), nuolankiai priima jai motinos primetamą gyvenimo modelį. Tačiau Fromas tokį perdėtą rūpestį vaiku nurodo kaip neigiamą faktorių ir akcentuoja, kad „[m]otina ne tik neturi trukdyti, bet turi norėti ir skatinti vaiko savarankiškumą. <...> Šioje pakopoje motinos neretai suklumpa ir nesugeba įgyvendinti motiniškos meilės paskirties“³⁶. Tokio auklėjimo neigiamas pasekmes romane atspindi herojės Jolantos prieštaringas elgesys su savo dukra, todėl galima būtų teigti, kad vaikystėje neišugdytas pasitikėjimas savimi romano veikėjai trukdo išlaikyti emocinį ryšį ir su savo vaiku. Motinos išgyvenami jausmai vaikui, romane perteikiami per populiariajai literatūrai būdingą atpažinimo kodą – kintamumą, tekste išryškėjantį per priešpriešų vaizdavimą. Pagal šį požymį tyrime atskleidžiamos romane *Šimtas baltų „mercedesų“* vaizduojamos prieštaringų veikėjos Jolantos jausmų vaikui binarinės opozicijos (švelnumas / grubumas, kaltė / abejingumas). Šios ypatybės ryškiai atsispindi toliau pateikiamoje (kiek platesnėje) ištraukoje iš analizuojamo kūrinio:

³⁵ Irena Buivydaitė, *Šimtas baltų mercedesų*, Vilnius: Alma litera, 2007, p. 18. Toliau cituojant iš šio šaltinio tekste nurodoma santrumpa (ŠBM) ir puslapis.

³⁶ Erichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 38.

<...> Indrė užmigo ir nebekankins su savo nuolatiniais „o kodėl?“ Tie jos klausimai vedė Jolantą iš kantrybės. „Negerai darau, sakydavo ji sau, - mergaitė visą dieną darželyje, pasiilgsta, reikia su ja bendrauti daugiau“. Ji prisizadėdavo sau, kad rytoj tikrai pasikalbės su dukrele, išklausys ją, neleis pro ausis vaikiško tauškėjimo protarpiais įterpdama: „Aha“, „Taip“. <...> „Ak atstok. Juk sakiau, kad nežinau“. Kiekvieną vakarą ji nusprendėdavo rasti laiko paskaityti Andrei knygutę, pažaisti su ja <...>, bet vis niekaip neatrasdavo laiko. Jolanta prisizadėdavo, tą akimirką tikrai tikėdama, kad taip ir bus, ir tada jai palengvėdavo, nustodavo graužusi sąžinė, bet kitą dieną ir vėl tas pat: jos eina iš darželio, dukra kažką pasakoja, o mama paskendusį savo mintyse ir visai nesiklauso...

<...> Pusę devynių filmukai per TELE 3. Tada Indrė prausiasi, guldoma į lovytę, bučinys, „Labanakt“, ir Jolanta rengiasi gesinti šviesą. Indrė nerimsta, prašo pasekti pasaką, o ji atsikalbinėja: <...> „Aš šiandien labai pavargau“. Indrė dar nenori jos paleisti, bet Jolanta išsivaduoja iš kibių mergaitės rankų: „Leisk. Laikas miegoti. Jau vėlu“, ir greičiau į kitą kambarį – pagaliau atsistėsti ir atsipalaiduoti.

Žinoma, kartais kaltės jausmas nugalėdavo, ir Jolanta sekėdavo dukrai pasakas, dainuodavo, apimta neapsakomo gailėsčio ir švelnumo atsiguldavo šalia mergaitės, bet taip būdavo retai. Dažniausiai tik susierzindavo, kad Indrė trikdė ramybę, kurios jai taip reikia. (ŠBM, 5-6)

Šiose citatose vaizduojamas veikėjos Jolantos elgesys su vaiku išryškina moters pesimizmą, pasireiškiantį emociniu atsiribojimu nuo savo vaiko. Taip pat išryškėja moters vienišumo ir motiniško bejėgiškumo sąsajos, atsiskleidžiančios per nelaimingos moters būseną, jos elgesį su vaiku, stokojančiu motinos dėmesio ir emocinio ryšio bei fizinio kontakto. Tokį pertrūkį tarp vaiko ir motinos galima būtų pagrįsti Fromo teiginiu, kad „<...> motina turi būti ne tik ‚gera motina‘, bet ir laimingas žmogus <...>. Poveikis vaikui yra labai didelis. Motinos meilė gyvenimui yra tokia pat užkrečianti, kaip ir jos nerimas. Abi nuostatos labai veikia visą vaiko asmenybę <...>“³⁷.

Analizuojamame romane *Šimtas baltų „mercedesų“* atskleidžiamos ir aptarto poveikio vaikui pasekmės. Šiame kūrinyje autorė aktualizuoja visuomenėje įsivyravjančią nemeilės gyvenimui priežastį – vienišumo (moters, vaiko) problemą. Per meilės temą šiame romane išryškinami ir šeimos darną ardantys bei motinos meilės jausmą slopinantys veiksniai: susvetimėjimas, skyrybos, naujų partnerių paieška vienišumui įveikti. Vaikas moteriai, bandančiai išgyventi naują meilės romaną, tampa tik kliūtimi. Mergaitė viską sprendžia savaip: skaičiuoja baltus „mercedesus“ ir tikisi, kad, kai ji paglostys šimtajį „mercedesą“, tėvai susitaikys. Tokie jos bandymai vos nesibaigia tragedija – Indrės žūtimi. Šio mergaitės poelgio vaizdavimą romane G. Viliūnas apibūdina kaip išėitį iš aklavietės išsiskyrusių tėvų santykiuose³⁸, todėl literatūros kritikas nurodo šio kūrinio sąsajas su psichologiniu šeimos romanu, nes, pasak G. Viliūno, „[d]ėmesys veikėjų vidiniam brendimui, tėvų ir vaikų santykiams Buivydaitės romanams suteikia psichologinio šeimos romano bruožų“³⁹. Romanų autorė savo kūrinius taip pat priskiria šeimos romanams, tačiau romano *Šimtas baltų „mercedesų“* analizė atskleidė, kad meilės tema tekste išlieka dominuojančia, nes, vadovaujantis populiariosios literatūros meilės romanams būdingu „vertybių perkainojimo“⁴⁰ atpažinimo kodu, konstatuotina, kad tikrieji veikėjos jausmai paaiškėja tik po to, kai herojė supranta, kad galėjo netekti dukters. Jolanta suvokia, kad Indrė jai labai brangi, todėl romano herojė Jolanta manifestuoja: „Dabar man svarbiausia Indrė“ (ŠBM, 149). Šis veikėjos apsisprendimas

³⁷Ten pat, p. 37.

³⁸ Žr. Giedrius Viliūnas, „Populiarioji literatūra“, p. 308.

³⁹ Ten pat, p. 309.

⁴⁰ Ten pat, p. 308.

analizėje atsiskleidžia kaip motinos meilės vaikui įrodymas, kurį dar sustiprina Jolantos pasiryžimas vėl savo gyvenimą vėl susieti su buvusiu vyru, Indrės tėvu, kad tik mergaitė jaustųsi geriau. Nors tuo pačiu metu veikeja neatmeta ir savo asmeninės laimės siekimo galimybės. Toks meilės temos plėtojimas tekste tik patvirtina, kad tarp Fromo išskirtų meilės formų nedalomas sąsajas, kurios sudaro prielaidas populiariojoje literatūroje išlaikomam požiūriui: kad, jeigu tėvai vienas mylės kitą mylės, tai ir vaikas bus mylimas, todėl galima teigti, kad analizuojamame romane vyro ir moters meilės yra tvirtas pamatas motinos meilei vaikui. Tyrimas atskleidė, kad romane *Šimtas baltų „mercedesų“* motinos meilė atsiskleidžia per patriarchalinį krikščioniškomis tradicijomis paremtą šeimos modelį: moteris-vyras-vaikas.

Sudėtingas situacijas, susijusias su motinyste, patiria ir antrojo analizuojamo I. Buivydaitės romano *Laiko tiek nedaug...* herojės. Romane veikeja Lilija, pati nepatyrusi motinos meilės, negeba mylėti ir savo vaikų. Dukters gimimą Lilijai suvokia kaip jos laisvės suvaržymą:

<...> Lilija anaip tol nebuvo laiminga mama – neturėjo laiko auginti dukrytės, nes vaidino visuose diplominiuose spektakliuose. Ji iš karto susiveržė krūtis, kad dingtų pienas, - aktorė negali gadinti krūtinės. <...> Lilija visiškai patikėjo mažąją tetos globai ir pasinėrė į repeticijas. Namu grįždavo vėlai, paklausdavo, ar viskas gerai, ir grūdavo miegoti, o iš pat ryto vėl išbėgdavo. Dažnai Lilija nepareidavo – reikia išsimiegoti, o šita rėksnė neleidžia. Mergaitė buvo nerami - <...> Lilija ją retai paimdavo ant rankų...⁴¹

Šioje ištraukoje išryškėja veikėjos noras kuo greičiau nutraukti ryšį su kūdikiu, kuris nėra jos įsivaizduojamo laimingo ir prasmingo gyvenimo dalis. Lilija, siekianti būti simuliakrinių vaidmenų spektakliuose kūrėja, atsisako prigimtinio kūrėjos motinos vaidmens, per kurį pasiekiamas kūrybinis pasitenkinimas, kuris, pasak Fromo, „natūraliausias ir lengviausias – tai motinos rūpinimasis ir meilė savo kūriniai“⁴², tačiau narciziškai rūpinasi tik savimi. Veikeja net vaiko maitinimą sieja su pasikėsinimu į jos kūno formas. Tokią herojės savivoką atskleidžia krūtų susiveržimas, kad dingtų pienas. Vaiko gimdymą romano herojė tapatina tik su priemone tikslui pasiekti: „<...> Ją erzino tas nuolat kirksintis padarėlis, pasitarnavęs tik kaip priemonė pasiekti taip trokštamam vaidmeniui, kuris nenusisėkė...“ (LTN, p. 33). Antrojo vaiko gimdymas Lilijos taip pat nesieja su meile vaikui, o tėra tik keršto išraiška: „Lilija atkeršijo ją atstūmusiam meilužiui, pagimdydama jai visai nereikalingą sūnų, kurio laukė Raselės likimas – į kaimą pas tetą“ (LTN, 37). Po skyrybų su Andriumi romano veikėjai Lilijai nerūpi jos vaikų, paliktų vaikų namuose, likimas. Ji lengva ranka pasirašo ir jų atsisakymo dokumentus, kad ir toliau galėtų gyventi laisvą, įsipareigojimais vaikams nesusaistytą gyvenimą. Tačiau autorė Lilijos ir jos vaikų santykių vaizdavime išlaiko giluminį ryšį, nedalomą vienį, kuris nors ir nepasireiškia motinos meile, tačiau kuria iliuziją, kad ryšys tarp jų gali neišnykti ir per daugelį nesimatymo metų. Tačiau vaikai lieka dar kartą skaudžiai išduoti, nes veikeja vėl pasirenka jau beveik suaugusius vaikus savo naujai

⁴¹ Irena Buivydaitė, *Laiko tiek nedaug...*, Vilnius: Alma litera, 1998, p. 32-33. Toliau cituojant iš šio šaltinio nurodoma santrumpa (LTN) ir puslapis.

⁴² Érichas Fromas, *Menas mylėti*, 38.

rezgamų planų realizacijai. Tik ši syki, simuliudama meilę, romano *Laiko tiek nedaug...* herojė Lilija vaikuose palieka nusivylimo suvaidinta motinos meile ir net gyvenimu skaudžias žymes. Ypač su motinos meile nesietinas Lilijos elgesys su Rasa, tikinčia atbudusia motinos meile. Herojė Lilija ir dukrą skatina kartoti jos pačios patirtą nuopolių grandinę, žlugdo ją kaip asmenybę, griaua vertybinius pamatus: Rasa motinos yra verčiama prarasti nekaltybę su pirmu pasitaikiusiu vaikinui, kad įgautų patirties ir būtų tinkama palaikyti intymius santykius su daug vyresniu vyru, motinos meilužiu, norimam vaidmeniui gauti. Lilija, norėdama įtikinti dukrą, kad kitos išėities, užtikrinančios Rasos karjeros perspektyvą. nėra „[d]ukrele, tai būtina, jei nori tapti aktore...“ (LTN, 140). Jaunos merginos kūnas gašliam režisieriui reikalingas kaip motinos senstančio, kuri „puiki gėlė, bet jau vysta“ (LTN, 146) kūno pakaitalas. Tyrimas atskleidė, kad romane *Laiko tiek nedaug* Rasa, kuriai „greit teko peršokti iš vaikystės į suaugusiųjų pasaulį“ (LTN, 183), pagimdžiusi dukrą, toliau tęsia savo vaikų negebančių mylėti giminės moterų liniją.

Kitos romane *Laiko tiek nedaug...* vaizduojamos veikėjos Virginijos santykis su motinyste taip pat komplikuoatas. Po apgaulės būdu patirto pirmojo vaiko aborto autorė romane herojė vaizduoja besirūpinančią Lilijos paliktais vaikais. Analizėje atskleidžiama, kad veikėja tokiu būdu stengiasi siekti ir Andriaus meilės. Ir nors Virginija su Andriumi augina du savo vaikus, tačiau svarbu akcentuoti, kad romane bandoma realizuoti motinos meilės ir pamotės meilės tapatumo idėja, kuri ypač išryškinama, epizode, po Virginijos bandymų guosti Lilijos įskaudintą Rasą: „[t]u namie, dukryte, tu namie. Aš su tavim“ (LTN,161). Apibendrinant motinos meilės vaizdavimą Irenos Buivydaitytės romane *Laiko tiek nedaug...*, svarbu konstatuoti, kad, romane vaizduojamos skirtingai motinos meilę suvokiančios ir jaučiančios veikėjos, o tokius skirtumus Fromas sieja su moterų veikėjų sąmonė, nes anot Fromo, „motinos meilę lemia išskirtiniai žmogiški psichologiniai veiksniai“⁴³

Trečiajame analizuojamame romane *Gyvenimo spalvos* santykis su motinyste ryškiausiai atsiskleidžia herojės Evijos vaizdavime. Iš pradžių veikėjai Evijai vaiko gimimas taip pat tėra tik keršto Ernestui dalis: „<...> miega mano vaikas – atsitiktinės nakties produktas. Spoksau į jį, lyg matydama pirmą kartą. Viskas neteko prasmės – ilgais nėštumo mėnesiais mane palaikė mintis apie Ernesto veido išraišką, kai pamatys savo vaiką. Kai jis gimė, pirma mintis buvo: „Na štai, Erni, mes tuoj būsim atsiskaitę – „smūgis už smūgį““⁴⁴ (GS, 135). Veikėja išgyvena pogimdyminę krizę, prisipažįsta, kad vaiko jai „<...> nereikia, nes jo atsiradimas – visiška beprasmybė <...> vienai bus nepakeliamai sunku jį auginti. Tik jau ne tokios psichinės būklės, kokios aš esu dabar. Girdėjau, kad kitose šalyse prie vienuolynų yra langeliai, kur galima palikti nereikalingus kūdikius. Gaila, pas mus to nėra. Aš nesugebėsiu būti jam gera motina“ (GS, 135). Romano herojė, netiki, kad gali būti

⁴³ Érichas Fromas, *Menas mylėti*, 37.

⁴⁴ Irena Buivydaitytė, *Gyvenimo spalvos*, Vilnius: Alma litera, 2010, p. 135. Toliau cituojant iš šio šaltinio tekste nurodoma santrupa (GS) ir puslapis.

gera motina vaikui, todėl kūdikį palieka vienuolyne. Tačiau, motiniško instikto vedama, veikia ją susigražina. O, pamaitinusi kūdikį krūtimi, Evija pajunta ryšį su vaiku: „[j]uk čia jis mano sūnus, mano kūnas. Ne beveidis keršto įrankis, o neatsiejama mano dalis. <...> Aš jį taip myliu, kad net skauda. Jis visiškai bejėgis, priklausomas nuo manęs <...>. Aš <...> blogesnė už Ernestą, nes aš ketinau palikti ne meilužį, o savo vaiką”(GS, 138). Romane autorė išplėtoja „motinos meilės prigimt[ies]”⁴⁵ idėją, kurią būtų galima pagrįsti E. Fromo teiginiu, kad „[m]otinos meilė <...> yra besąlygiškas vaiko gyvenimo ir jo reikmių įtvirtinimas”⁴⁶. Rūpinimasis vaiku romane tampa pagrindiniu veikėjos Evijos gyvenimo tikslu, nes herojė manifestuoja: „[a]š susikursiu naują gyvenimą – savo. Atgimusi <...> viską pradėsiu iš pradžių. Mano vaikas turės namus, kur jį sups tik labai šviesi aura. Aš tai padarysiu dėl jo ir dėl savęs“ (GS, 139). Kad pasiektų šį tikslą, veikia nusprendžia grįžti ten, kur pati jaučiasi mylima: „<...> į vienintelę vietą, kur mus myli, į mano tėvų namus. Čia apšilsim ir sukaupsim jėgų naujam gyvenimui <...>. Vaikams reikia daug meilės, be meilės jie nyksta kaip nelaistomos gėlės. Jis gaus tiek meilės, kiek jam reikės ir dar daugiau, nes jis, vargšelis, augo be tėvo“ (GS, 140). Tačiau, pasak Fromo, „<...> moteris gali tapti iš tiesų mylinčia motina, jei tik ji gali *mylėti* savo vyrą, kitus vaikus, nepažįstamuosius, visus žmones”⁴⁷.

Apibendrinant motinos meilės vaizdavimą analizuotuose romanuose galima teigti, kad ši meilės rūšis išlaiko glaudų ryšį su moters psichologinėmis savybėmis, vaikystėje suformuotu požiūriu, nuo moters gebėjimo būti laiminga. Romanuose (ne)mylinčios motinos vaizdinys formuojamas per šeimą, moters ir vyro santykius ir atsižvelgiant į psichologines, sociokultūrinės priežastis yra kintantis, todėl išlaiko glaudžias sąsajas su populiariosios literatūros požymių – vertybių perkainojimu.

Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų ,mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* aktualizuojama ir kūniška meilė, kurią Fromas traktuoja kaip *erotinę*, akcentuodamas šios meilės formos priešpriešą broliškai ir motinos meilei, nes „<...> ji siekia visiško susilieimo, vienybės su kitu asmeniu”⁴⁸. Populiariojoje literatūroje erotinės meilės vaizdavime dažnai išsilaisvinama iš krikščioniškomis tradicijomis (deklaruojančiomis drovumą, padorumą) paremtų tabu. Viena pirmųjų moterų rašytojų Lietuvoje, peržengusių nusistovėjusias vertybines ribas - Jurga Ivanauskaitė, romane „Ragana ir lietus“ išplėtojusi laisvos, nevaržomos meilės idėją. Literatūrologės Viktorijos Daujotytės teigimu, „[k]ūno jausmas palyginti greitai atvirėja, virsta atviravimu <...>. Lietuvių literatūroje subtilios kūno kalbos galimybės <...> pernelyg greitai buvo užslopintos kūno fiziologijos <...>”⁴⁹. Meilės romanų kūrėjų Elenos de Strozzi, Irenos Buivydaitės

⁴⁵ Erichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 36.

⁴⁶ Ten pat

⁴⁷ Ten pat, p. 38.

⁴⁸ Ten pat

⁴⁹ Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 397.

romanai populiariosios literatūros kontekste išsiskiria vengimu atvirai kalbėti apie kūnišką meilę, autorės yra atpažįstamos pagal savitą verčių sklaidos kodą.

Romanuose *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* autorė vaizduoja erotinės meilės laikinumą, nes veikėjai nusivilia intymiu gyvenimu, kuris neišpildo jų lūkesčių. Meilės jausmo trumpalaikiškumą patiria romano *Šimtas baltų „mersedesų“* herojė Jolanta: „O kokia buvo meilė!.. Atrodė, tai vienintelė tikra meilė jos gyvenime. O kas liko? Skausmas širdyje, nuovargis, depresija“ (ŠBM, 7). Romanų *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* veikėjai Lilija ir Ernestas, erotinę meilę tapatina tik su laisvais, nevaržančiais santykiais, partnerių kaita. Autorė herojė J. Fromas erotinės meilės trumpalaikiškumą pagrindžia tuo, kad „[s]avo prigimtimi ji yra išskirtinė ir neuniversali, tai, ko gero, pati apgaulingiausia meilės rūšis“⁵⁰. Akcentuotina, kad analizuojamuose Buivydaitės romanuose intymumas kuriamas ne atviromis meilės scenomis, o balansuojama tarp nusistovėjusių ir šiuolaikinės populiariosios literatūros kanonų. Šios Fromo išskirtos meilės formos analizė, akcentuojant meilės temos dominantes neišplėtojama, nes paraleliai atskleidžiama per moterų ir vyrų santykių raidos analizę.

Buivydaitės romanų *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* herojai blaškosi tarp savanaudiškumo ir altruizmo. Savanaudžiais vaizduojami neigiami veikėjai. Tačiau E. Fromo teorija, išskiria *meilės sau* sampratą, paneigdamą Froido narcisizmo idėją, ir nurodo, kad „<...> meilė kitiems ir meilė sau nėra priešybės. Atvirkščiai, meilė sau būdinga visiems, kurie geba mylėti kitus. *Meilė iš esmės yra nedaloma, nes negalima padalinti ryšio tarp savo savasties ir objektų*“⁵¹. Fromas „meilės sau“ netapatina su „savanaudiškumu“ ir nurodo, kad yra „vienas kitam priešingi dalykai“⁵².

Romane *Šimtas baltų „mersedesų“* herojų požiūris į meilę yra kintantis. Veikėjos Jolantos išreikšta abejonė: „ar <...> vertėjo skirtis su vyru, kad ir nemylimu, ar vertėjo griauti šeimą, atimti Andrei tėvą, ir tik todėl, kad dvejus metus pagyventum meilės iliuzija“ (ŠBM, 7) išryškina herojės nepastovius jausmus. Tačiau romano *Laiko tiek nedaug...* veikėjai Lilijai savanaudiška meilė tampa priemone įgyvendinti savo gyvenimo tikslams Tai labai ryškiai atskleidžia Lilijos [LTN] elgesyje su vyru ir vaikais, nes net ir veikėjos santuoka, paremta ne meile, o „išskaičiavimais“. Vaikus kylanti kino žvaigždė irgi gimdo „iš išskaičiavimo“. Jie jai reikalingi kaip įrankis reikalingam vaidmeniui gauti. Nesavanaudės meilės pavyzdžiu galėtų būti chirurgė Virginija. Tačiau ir jos patirtų meilės jausmo transformacijose yra priešpriešų, poelgių ir požiūrio į jausmus pervertinimo.

Analizė atskleidė, kas binarinė savanaudiškumo / nesavanaudiškumo meilės raiškos opozicija išryškinama romane *Gyvenimo spalvos*. Šiame kūrinyje autorė veikėją Ernestą Balutį vaizduoja per meilę realizuojantį savanaudiškus tikslus. Pasak Fromo, „[s]avanaudiškas žmogus domisi tik

⁵⁰ Érichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 39.

⁵¹ Ten pat, p. 43.

⁵² Ten pat, p. 44.

savimi, nori visko tik sau, nejaučia jokio pasitenkinimo duodamas, o tik gaudamas. Toks žmogus pasaulį vertina tik tuo požiūriu, ką iš jo galima gauti; jis nesidomi kitų reikmėmis, nereikia pagarbos jų orumui ir asmenybės vientisumui. Jis iš tikrųjų negali matyti nieko, išskyrus save; viską vertina tik pagal naudą sau; iš esmės jis nepajėgus mylėti⁵³.

I. Buivydaitės romane *Gyvenimo spalvos* ieškoma kompromiso tarp meilės sau išlaikymo ir gebėjimo mylėti kitus nevaržančia, nesavanaudiška meile – tai Evija, po skyrybų su Ernestu puolusi į depresiją, besilaukianti kūdikio, praradusi ryšį su aplinkiniu pasauliu. Tačiau herojė sugeba rasti savyje jėgų ir nepalūžti: „<...> vėl grįžo ta elegantiška paryžietė – trumpi kaštoniniai plaukai, subtilus makiažas, prigludęs šviesus kostiumėlis, aukštakulnės basutės, tvarkingas manikiūras, pedikiūras“ (GS, 206). Tokios permainos įvyksta ne savaime, o tik supratus, kad mes puošiame ir tvarkomasi „ne dėl kitų, o dėl savęs“ (GS, 206). Tačiau herojei suteikiama galimybė ne narciziškai gėrėtis savimi, o savo patirtį perduoti kitoms Ernesto paliktoms moterims: „Todėl, Sandra, aš ir užkalbinau tave – norėjau pasidalyti šia išmintimi: jis nevertas to, kad mes taip sielotumės. Ne dėl jo turim būti gražios ir pasitempusios, apskritai ne dėl jokio vyro, tik dėl savęs. Pirmiausia mes turim mylėti save“. Pakitęs požiūris į meilės objektą pakeičia ir moters funkcijų suvokimą: „Mergytė virto mama. Bet šita Evija bent išoriškai patinka ir man pačiai, ir klientams. Aš vėl grįžau į elito madą, susitvarkiau buitį, įsirengiau, mano manymu, jaukų butą...“ (GS, 207). Herojė Evija reprezentuoja šiuolaikinės laisvos moters savimonę. Remiantis feministinės kritikos aiškinimu, toks moters požiūrio vaizdavimas neatitinka „primestų patriarchalinių standartų“⁵⁴, nes „idealia moterimi laikoma pasyvi, paklusni ir, maža to, *nesavanaudiška* būtybė“⁵⁵. Svarbu pastebėti, kad ir Fromo ir feministinės kritikos moters nesavanaudiškumo sampratos aiškinime išryškėja panašumas, nes feministiniame judėjime moters nesavanaudiškumas įgyja neigiamą konotaciją ir, perfrazuojant Toril Moi, siejamas su vyrų proteguojamu nuolankios moters vaidmeniu⁵⁶. O moters atitolimą nuo kolektyviškos pasaulėjautos „<...> lemia ne tik drąsa mąstyti, bet ir veikti, laužyti atgyvenusias moralės ir elgesio normas“⁵⁷. Tyrimas atskleidė, kad išsiskyrimas su meilės objektu daugeliui herojų tampa akstiniu pakeisti požiūrį į save ir kitus, o tuo pačiu pakeičia ir meilės formas.

Apibendrinant meilės temos sklaidą I. Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* galima daryti išvadą, kad šiuose kūriniuose išryškėja motinos meilės, erotinės meilės, meilės sau vaizdavimo dominantės, atsiskleidžiančios per populiariajai literatūrai būdingus kintamumo ir priešpriešų vaizdavimo kodus, atsiskleidžiančius sąsajas su sociokultūriniais pokyčiais, ideologinėmis, moralinėmis dominantėmis, nes populiarioji literatūra – laiko produktas, atspindintis aktualias temas.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Toril Moi, *Lyties / teksto politika. Feministinės literatūros teorija*, Vilnius: Charibdė, 2001, p. 57.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Žr. ten pat.

⁵⁷ Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 8.

2. Moterų veikėjų paveikslai

Per I. Buivydaitės romanuose atskleistas meilės formas išryškėja veikėjų paveikslai, atskleidžiantys romanų siužetą. Romanų tyrinėjimą pagal šį aspektą galima pagrįsti literatūrologės Audingos Peluritytės teiginiu, kad „<...> literatūros kūrinio veikėjas, įkūnijantis veiksmą, judėjimą, dinamiką, įkūnija ir kūrinio siužetą, kuris savo ruožtu keičia, įveikia kūrinyje vaizduojamojo pasaulio schemą, praplečia, transformuoja jo ribas <...> ir projektuoja naują patirties horizontą“⁵⁸. Tokios transformacijos vaizduojamos ir Buivydaitės romanuose: *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos*, nes daugelio šių kūrinių veikėjų charakteriai kintantys, nebeišlaikantys didaktinei ir sovietinei literatūrai būdingos binarinės opozicijos tarp teigiamų ir neigiamų veikėjų, o pokyčius suponuoja vertybių kaita, sąlygojama socialinių, tarpasmeninių aplinkybių. Kintantį veikėjų vaizdavimo būdą padeda atskleisti P. Bourdieu *lauko* teorija, teigianti, kad tokiu būdu „<...>stengiamasi išsaugoti esamą lauko konfigūraciją arba ją transformuoti[,] <...> taip galima aiškinti tradicijos tęstinumą ir naujų reiškinių iškilimą“⁵⁹. Pažymėtina, kad Pierre`as Bourdieu „<...> teikia pirmenybę veikėjų įteisinimo pačiame **literatūros lauke** strategijai“⁶⁰, tačiau, perfrazuojant Dominiqu`o Maingueneau, pripažindamas literatūrinių fikcijų turinį, Bourdieu atsisako veikėjų charakteristikas traktuoti kaip paprastą socialinio pasaulio atspindį bei sutapatinti su autoriaus ar adresato charakteristikomis⁶¹. Kadangi Buivydaitės romanuose dominuojančią poziciją išlaiko veikėjos moterys, todėl jų paveikslų analizėje remiamasi ir feministinės kritikos teiginiais.

Buivydaitės romanuose atsiskleidžia populiariajai literatūrai būdingas bruožas – stereotipinis veikėjų vaizdavimas. Literatūrologė J. Spindytė pažymi, kad „[s]tereotipai visada gerokai paprastesni nei realybė, jie perduodami, o ne kuriami (todėl neindividualizuoti). Stereotipai labai gajūs ir leidžia adresatui saugiai jaustis <...>“⁶². Buivydaitės romanuose veikėjų moterų paveikslai, jų formavimasis ir kaita vaizduojami per jausminę, socialinę patirtį, leidžiantys atskleisti moterų veikėjų socialinės charakteristikos, bei išvaizdos kodus. Šių veikėjų paveikslų požymių analizei pasitelkiama P. Bourdieu metodologija bei feministinė kritika.

Populiariajai literatūrai būdingi stereotipinės klišės atitinkantys veikėjų paveikslai, kurie lengvai atpažįstami skaitytojų. Irenos Buivydaitės herojai įkūnija meilės romanams būdingus vyrų ir moterų tipažus. Kadangi „[p]atriarchalinėje Vakarų visuomenėje per amžius susiklostė tradicinės

⁵⁸ Žr. cit. Audinga Peluritytė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 233.

⁵⁹ Loreta Jakonytė, *Rašytojo socialumas: Monografija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 39.

⁶⁰ Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, visuomenė*, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 29.

⁶¹ Žr. ten pat, p. 29-30.

⁶² Jūratė Spindytė, „Populiariosios literatūros topai“, *Lietuviškos knygos: apie mus*, [žiūrėta 2011-08-25] prieiga per internetą: < http://www.booksfromlithuania.lt/index.php?page_id=132 >

„moteriškumo“ ir „vyriškumo“ sampratos⁶³, todėl, remiantis jomis, grupuojami Irenos Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* veikėjai. Vyrų veikėjų paveikslai Irenos Buivydaitės romanuose atsiskleidžia per moters požiūrį. „Tradicinę „vyriškumo“ esmę įkūnija fiziškai stiprus, seksualus vyras, santūriai slepiąs ar agresyviai demonstruojantis savo emocijas, racionalus, atkakliai siekias pergalės konkurencinėje kovoje, sėkmingai įveikias visas socialines kliūtis“⁶⁴. Moteris veikėjas galima išskirti į dviejų tipų grupes. Pirmoji, paremta kultūriškai susiformavusiu vertinimu, kad „<...> moteriškumo esmė – švelnumas, jausmingumas, intucija, romumas, pasiaukojimas šeimai, šeimos gyvenimo, kaip vienintelės laimės, aukštinimas“⁶⁵. Tradiciškai šio tipo moterys būna menko išsilavinimo, žemesnio socialinio sluoksnio atstovės, Tačiau šią veikėjų kategoriją reprezentuojančios analizuojamų I. Buivydaitės romanų herojės ne visada priima tradicinį namų šeiminkės, nuolankios žmonos, rūpestingos motinos vaidmenį. Romano *Šimtas baltų „mercedesų“* pagrindinei veikėjai Jolantai svarbi šeima, nes ji nori susigražinti vyrą, o dukrai tėvą, tačiau herojė gali būti pasiryžusi ir destruktiviems, šeimą griauantiems, su motiniškumu nesuderinamiems poelgiams: neištikimybei, vengimui bendrauti su vaiku. Panašius jausmus dėl komplikuočių santykių su vyrais išgyvena ir romano *Laiko tiek nedaug...* herojė Virginija. Nors veikėja ir yra pripažinta chirurgė („laikoma viena geriausių Vilniaus traumatologijų“ (LTN, 6), tačiau nuolankiai priima Andriaus pažeminimus, siekdama ir idealios žmonos, namų šeiminkės, motinos statuso.

Autorė romanuose vaizduoja ir moterų veikėjų, atmetančių tradicinį požiūrį į vertybes ir elgesio normas, paveikslus, kuriuos reprezentuoja visuomeninį statusą arba laisvą požiūrį į meilę pripažįstančios romanų herojės. Pirmajame autorės parašytame kūrinyje *Šimtas baltų „mercedesų“* antrajai veikėjų moterų grupei priskiriamas tipažas dar neišryškinamas, apsiribojama pagrindinės veikėjos Jolantos nesėkmingais bandymais pakeisti jos netenkinančią padėtį atskleidžiant tik nepastovios, nesubrendusios, nepasitikinčios savimi asmenybės savybes, negalinčios išspręsti savo tapatumo su aplinka, motinos vaidmeniu problemų. Romane *Laiko tiek nedaug...* veikėja aktorė Lilija įkūnija moters, griauančios visus susiformavusių moterims priskiriamų vertybių kanonus. Nors herojė ir bando išlaviruoti tarp tradiciškai moteriai priskiriamų funkcijų (išteka, gimdo vaikus), tačiau neatsisako ir laisvos, nevaržomos meilės bei noro bet kokia kaina siekti būti pripažinta aktore. Lilijos personažu griauamos moteriškumą reprezentuojantis vertybinis, jausminis pamatas, nes net, „<...> kai ji šneka su žmogumi, jos žvilgsniui, šypsenai lyg kažko trūksta. <...> Šilumos. Ji žvelgia į tave, bet iš tiesų – pro šalį. <...> Kas pamato tikrąją Liliją – tam pasidaro šalta ir liūdna.“ (LTN, 47). Toks herojės elgesys išduoda moters narcisizmą, nes „[t]ikroji Lilija egoistė, tinginė, garbėtroška, įsimylėjusi save ir savo grožį“ (LTN, 47). Autorė romano

⁶³ Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, p. 15.

⁶⁴ Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, p. 15.

⁶⁵Ten pat.

heroję paslepia po kaukėmis, nes bohemiškai asmenybei, norinčiai visuomenėje įsitvirtinti po žinomos aktorės įvaizdžiu daug svarbesni išoriniai, o ne vidiniai tapatybės suvokimo veiksniai. Todėl veikeja nuolat susitapatina su jos taip siekiamu aktorės vaidmeniu, nes, žiūrėdama į kitą, „[ž]iūri į save lyg veidrodyje – iš tavo reakcijos sprendžia, kokį daro išpūdį. Ji aktorė. Jei mato, kad nors negerai, taiso“ (LTN, 47). Svarbu pastebėti, kad per Lilijos paveikslą I. Buivydaitė atskleidžia moters būties dramatiškumą, nes veikeja, suvokianti save meno atstove ir siekianti pripažinimo aukštumų, turi pasirinkti, jos manymu svarbesnes vertybes, nes šeima ir aktorės karjera, herojės požiūriu, nesuderinamos. Veikėjos Lilijos paveikslas – tipinis neigiamos herojės pavyzdys, atskleidžiantis posovietinio laikotarpio situaciją, kada moteris ima išsilaisvinti iš jai visuomenės primetamų vaidmenų, pasirinkdama ne pozityvius asmenybės saviraiškos būdus, o pasiduodama negatyviam susinaikinimui, laikinos sėkmės, aistrų tenkinimo proveržiams. Čia galima būtų išvelgti takoskyrą tarp autorės, pasisakančios už moralines vertybes, ir pagrindinės veikėjos, neigiančios jas, požiūrių. Toks „[k]ažkurio iš jų [socialinių vaidmenų] neatitikimas lemia, koks bus moters parašyto kūrinio vidinis tekstas, nes moteris [rašytoja] negali pabėgti nuo savo prigimties, kuri pirmiausia atsiskleidžia kaip *mylinti*“⁶⁶. I. Buivydaitė, pripažįsta, kad „neigiamos veikėjos taip pat kenčia ir myli“⁶⁷. Kančia pažymimas ir Lilijos sunkios ligos paveiktas kūnas. Rašymas apie sunkias ligas, kartais nevengiant ir autobiografiškumo, tampa vienu iš populiariosios literatūroje atpažinimo kodų.

Buivydaitės Romane *Gyvenimo spalvos* vaizduojami kintantys veikėjų paveikslai. Buvusios Ernesto gyvenimo draugės, nepalūžta, sugeba įsitvirtinti socialiniuose sluoksniuose, pasirūpinti savimi ir vėl tapti laimingomis: veikeja Sandra, pripažinusi „savo komplikuatą padėtį“ (GS, 149) vėl ima pasitikėti savo profesine sėkme, tampa prancūzo Žeraro verslo atstovė Lietuvoje, sutinka Darių ir gyvenimą susieja su juo ir jo vaikais; herojė Evija vėl grįžta į visuomeninę padėtį ir drąsiai manifestuoja: „esu asmenybė, žinoma dizainerė“ (GS, 304) ir vengia įsipareigojimų vyrui, nes mano, kad jei atsisakytų karjeros vėl taptų tik „turtingo vyro gyvenimo drauge“ (GS, 304); Indaja tampa žymia manekene.

Socialinių veikėjų charakteristikų nenuoseklus tyrimas, akcentuojant atskleidiamų požymių įvairovę atskleidė, kad Buivydaitės analizuojamuose romanuose vaizduojamos veikėjos moterys, atskleidžiančios įvairias moters moteriškumą akcentuojančius, skatinančius tobulėti arba asmenybę naikinančius požymius.

Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* veikėjų vaizdavime vyrauja ir veikėjų išvaizdos vaizdavimo, visuomenėje susiformavę grožio sampratos stereotipai, akcentuojantys veikėjų seksualumą, erotiškumą, kurie populiariojoje

⁶⁶ Angelė Jasevičienė „Moters įvaizdis pramoginėje literatūroje“, *Šiaurės Atėnai* [žiūrėta 2011-02-19]. Prieiga per internetą: <

⁶⁷ Cit iš: Simona Pužaitė „Rašytoja suteikia moterims viltį“

literatūroje išryškinami kaip patrauklumo elementai, akcentuojantys vyro ir moters gražų kūną, dažnai pasitelkiant ir dirbtines priemones (kosmetika, plastinė chirurgija ir kt.). Erotiškumo ir seksualumo kodai yra nukreipti į skaitytojo jausmus, emocijas: „[v]yro ir moters seksualumas populiariojoje literatūroje ištekinamas kaip duotybė, o seksualumo kodai moterį pateikia kaip aktyviam vyro troškimui subordinuotą objektą ir itin ryškiai ignoruoja moters, kaip aktyviau seksualumu pasižyminčio subjekto reprezentaciją“⁶⁸. Moters seksualumo ir erotiškumo estetika populiariojoje literatūroje tradiciškai siejama su jaunyste, kūno grožiu, kurio standartus suponuoja kultūrinėje terpėje susiformavę stereotipai, dažniausiai orientuoti į nenatūralumą.

Dirbtinumas moters veikėjos išvaizdoje – vienas iš pagrindinių vaizdavimo atributų Buivydaitės analizuojamuose romanuose. Moters norą apsupti save daiktais feministinė kritika sieja su moters priklausymu nuo vyro ir jos neapibrėžtumu, nes, būdama vieta kitam, ir „[n]eturėdama paskirtos vietos ir negalėdama pasilikti ‚savo‘ vietoje, moteris bus nuoga. Jos drabužiai, dažai, papuošalai yra tai, kuo ji bando susikurti apvalkalą ir apvalkalus. Neturėdama to apvalkalo, kuris yra ji pati, privalo susikurti dirbtinį“⁶⁹. Fromas moterims būdingą bruožą „siekti patrauklumo, rūpintis savo kūnu, drabužiais“ traktuoja kaip būdą tikslo siekimui: „kaip būti mylim[a], kaip būti mylėtin[a]“, nes, pasak Fromo, „<...> tai, ką dauguma mūsų kultūros žmonių laiko vertu meilės, iš esmės tėra tik populiarumo ir seksualinio potraukio mišinys“⁷⁰. Seksualumo kodai atsispindi ir analizuojamuose I. Buivydaitės romanuose: [j]i vilki blizgantį sijonuką, kuris kone visiškai atidengia jos dailias ilgas kojas, rausvą aptemptą palaidinukę gilia iškirpte, iš kurios virsta jos padidintos krūtys“ (GS, 336); „[j]i atrodė gerai – madinga žydra suknelė glotniai apgulė jos nepriekaištingą figūrą, atidengė grakščias kojas“ (ŠBM, 7). Veikėjų išvaizdos vaizdavime akcentuojamas aprangos kodas, o, pasak Dalios Satkauskytės, „aprangos detalės tampa ir siužetą organizuojančiu elementu“⁷¹.

Stereotipinis grožio įvaizdis tekste formuoja reklamos kodus, kurie „informaciją perteikia verbaliniu ir vizualiniu lygmeniu“⁷². John`o Fiske`'s teigimu: „[ž]emesniosios socialinės ekonominės grupės moterims skirti žurnalai ištiesai reklamuoja prekes, kurios padės joms keisti savo kūną ir juo įteisinti dominuojančių socialinių vertybių normas: lieknumo privalumai yra socialiniai ir individualūs – jūs geriau jaučiatės, pagerėja jūsų socialinis gyvenimas.<...>“⁷³. Romano *Šimtas baltų „mersedesų“* veikėja Jolanta pastebi savo išvaizdos pokyčius: „<...> O štai apie akis jau

⁶⁸ Jolita Lukšytė, „Moteriška literatūra popkultūros vyriškos diktatūros lauke“ p. 148.

⁶⁹ Luce Irigaray, „Lyčių skirtumas“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, Vilnius: Pradai, 1995, p. 532.

⁷⁰ Žr. Erichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 5.

⁷¹ Dalia Satkauskytė, *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 47.

⁷² Алла Диомидова, „Елена Шиняева, Новая победа над временем“, *Filologija*, 2008, nr 13 [žiūrėta 2013-02-03]. Prieiga internetu: <[⁷³ John Fiske, *Populiariosios kultūros supratimas*, p. 82.](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:owTwQEFQ0qw]:vddb.laba.lt/fedora/get/lt-eLABa-0001></p></div><div data-bbox=)

atsiranda smulkių raukšlelių“ (ŠBM, 7) ir iš karto numato problemos sprendimo būdą: „Reikės atidėti dvidešimt litų ir nusipirkti ‚Oil of Ulay‘, kuri taip atkakliai reklamuoja per televiziją, - daras stebuklus. Smulkios raukšlės išnykstančios per dvi savaites. Tinka tokioms patiklioms asmenybėms kaip aš“ (ŠBM, 7).

Romano *Gyvenimo spalvos* veikėją Ernestą sužavi Evijos išvaizda, kuri vaizduojama lyg vizitinė moters kortelė: „<...> Tokios moters negali nepastebėti – aukšta, liekna, ant nugaros plaikstosi banguoti kaštoniniai plaukai, ryškios tamsios akys, išraiškingai išlenkti antakiai, juoda trumpa suknelė, nuogi, glotnūs pečiai, lyg nutekintos kojos, dailūs vyšniniai kojų nagučiai įspiriamose basutėse“ (GS, 21-22). Tačiau Buivydaitytės romanuose vaizduojama moteris „<...> sugeba atrodyti tokia erotiška, kai uždengta viskas, išskyrus jos veidą ir plaštakas“ (GS, 25). Per aprangos kodą autorė „<...> įveda erotinį aspektą – ir per pasirodymo kitam kaip noro patikti programą, ir per <...> kūno slėpimo – rodymo žaismę“⁷⁴.

Romane *Šimtas baltų ‚mercedesų‘* akcentuojamas ir kitas populiariosios literatūros atpažinimo kodas – moters amžius: „Ji <...> priėjo prie veidrodžio ir pradėjo įdėmiai apžiūrinėti save: regis, dar nebjauri, gal netgi graži, ilgi pelenų spalvos purūs plaukai, ir figūra neblogo – jau gimdžiusios trisdešimtmetės, o vis dar lyg aštuoniolikos metų merginos, liekna, gražios kojos...“ (ŠBM, 7).

Tyrimas atskleidė, kad I. Buivydaitytės romanuose laikomasi populiariajai literatūrai būdingo pagrindinių veikėjų vaizdavimo amžiaus kodo, kuriame dominuoja jaunos moters stereotipas. Aptariamuose romanuose aktualizuojama trisdešimtmetės moters amžiaus riba., dažnai tampanti moters ir vyro tolimesnių tarpusavio santykių vystimosi kliūtimi

⁷⁴ Ten pat, p. 46.

3. Moterų ir vyrų santykių vaizdavimas - siužeto pagrindas

Literatūroje vyravusią patriarchalinio požiūrio į moters padėties bei sprendimų moters ir vyro santykiuose priėmimų menkesnes galimybes pagrindžia sociologų požiūris, kad tokią moterų padėtį nulemia jų biologinė prigimtis, nes, pasak sociologo Artūro Tereškino, „<...> socialinėse struktūrose yra įsibrėžusios moteriškos ir vyriškos lyties buvimo kreivės, dominavimo ir atsidavimo mechanizmai, visuomeninį gyvenimą valdantys lyties stereotipai, seksualinio elgesio normos ir nusikaltimai“⁷⁵. Tačiau feministinė kritika moters ir vyro santykius apibrėžia kaip socialinius, susidariusius „<...> ne dėl to, kad asmenų tipai turi nevienodų prigimtinių savybių“⁷⁶, todėl populiariosios literatūros moterų rašytojų kūrinuose moteriška pozicija yra dominuojanti.

Irenos Buivydaitytės romanuose moters ir vyro santykių vaizdavimas sudaro siužeto pagrindą. Romanuose moters ir vyro santykiai vystosi skirtingose plotmėse: šeimoje ir visuomenėje. Romanų *Šimtas baltų mercedesų*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* veikėjos moterys santykius su vyrais modeliuoja per požiūrį į santuoką, šeimą, vaikus. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* mergaitė labai nori į šeimą susigrąžinti tėvą. Romano *Laiko tiek nedaug...* herojė Virginija (LTN) turi priimti sprendimą, kaip elgtis su vyro, kurį įsimyli vaikais. Pirmiausia ji randa būdą, kaip susidraugauti su jo vaikais: lanko juos vaikų namuose, pelno jų palankumą, o susituokusi su Andriumi, stengiasi vaikams pakeisti tikrąją motiną. Romano *Gyvenimo spalvos* herojė Sandra nevensia šeimyninių įsipareigojimų našliui Dariui ir jo vaikams: nugalėjusi išbandymus, Sandra pelno vaikų pasitikėjimą ir Dariaus meilę. Nors Dariui priimtinesnis laisvas, neįpareigojantis bendravimas: „Na, kodėl tos moterys tuojau nori tave kur nors įpainioti? Kodėl iš karto reikia konkretumo, aiškumo, namų?“ (GS, 299). Tokia veikėjo pozicija nėra nukreipta prieš vaikus, kuriais jis rūpinasi, neeliminuoja ir naujos šeimos kūrimo galimybę, o romano pabaigoje vaizduojama naujų santykių idilė, apimanti tradicinės šeimos elementus: vyras - moteris- vaikai. Tačiau pagrindiniu akcentu pabrėžiamas abipusis vyro ir moters meilės ryšys: „Akivaizdu, kad jie kartu“ (GS, 381).

Vyrų negatyvų požiūrį į santuoką romane reprezentuoja veikėjas Ernestas, kuris, vengdamas įsipareigojimų šeimai, dėl skirtingų požiūrių į vaikus nutraukia santykius su moterimis. Meilė ir vaikai – jam nesuderinami dalykai. Moteris, panorusi gimdyti vaikus, Ernestui tampa pavojinga. Vaikus, bendrus šeimyninius rūpesčius jis sieja su rutina, meilės jausmo praradimu. Ernestui vaikas tebūtų stabilumo garantas: „O jei visi to kaina vaikas, tai aš pasiruošęs mokėti, nes vienu šūviu nušaučiau du zuikius: ir susitvarkyčiau gyvenimą, ir pratęščiau save“ (GS, 381). Literatūros tyrinėtoja, feministinės kritikos šalininkė Marija Aušrinė Pavilionienė, akcentuodama moters

⁷⁵ Artūras Tereškinas, *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 25.

⁷⁶ Jane Flax, „Postmodernizmas ir lyčių santykiai“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, p. 485.

priklausomybę nuo vyro, pabrėžia, kad „[s]antuoka nėra šventė, o sunkus darbas, galintis sužlugdyti trapų individą arba prikelti jį naujam gyvenimui“⁷⁷. Ištikimybė analizuojamuose romanuose – vienas iš pagrindinių darnios santuokos elementų. Feministinė kritika vieną iš psichologinių bruožų – ištikimybę priskiria moterų prigimčiai, nes „[n]esuskaidyta moterų natūros vienovė laiko savyje visa, kas kažkada joje įvyko, <...> į tą patį centrą įtrauktas vertybes bei jausmus“⁷⁸. G. Simmel požiūriu, „[v]yriui būdingas <...> sugebėjimas diferencijuotis, <...> atskirti interesus ir įvairią veiklą nuo jų bendros sąsajos linksta į neištikimybę. Nepastovi vyrų seksualinė ištikimybė <...> kaip tik parodo, kad jiems moteris dažniausiai yra „daiktas““⁷⁹. Romane *Laiko tiek nedaug*... santuokai veikėjas Marius renkasi ne aistringą aktorę Liliją, o jos priešingybę: „Visiška priešingybė. Kukli asmenybė, bibliotekininkė“ (LTN, p. 27). Taip Marius tarsi apsidraudžia, kad „<...> žmona bus ištikima“ (LTN, p. 27). Nekaltybės atėmimas romanuose veikėjus taip pat įpareigoja įteisinti santykius kaip šeimos instituciją, nors jų ir nesieja abipusis meilės ryšys. Buivydaitės romanuose laikomasi senųjų kanonų. Jaunosios kartos rašytojų romanų veikėjos dažniau vadovaujasi feministiniu požiūriu, kad „<...> nekaltybė – viena iš paslapčių, kuri vyrams <...> atrodo labiausiai jaudinanti; dar artima gyvūniui ar augalui, bet jau paklūstanti socialiniams ritualams, <...> ji vienas išskirtinių moteriškos paslapties įvaizdžių. Tačiau kadangi „tikra jauna mergina“ sutinkama vis rečiau, jos kultas atrodo kiek pasenęs“⁸⁰.

I. Buivydaitės romane *Laiko tiek nedaug*... aktualizuojami ir neįpareigojantys santykiai, nes veikėjus Liliją ir Marių sieja „<...> keisti santykiai – beprotiška aistra susitikus, bet jokių žodžių apie meilę, jokių planų dėl ateities. Jie nebuvo vienas kitam ištikimi ir netgi to neslėpė“ (LTN, p. 25). Romano herojus Marius pasisako už „laisvosios meilės“ teorijos idėją: „<...> neprisiršti vienam prie kito, nekelti tragedijų dėl neištikimybės. Neištikimybė gali būti tik dvasinė, o fizinė neegzistuoja. Gali permiegoti su šimtais partnerių, bet dvasiškai išlikti ištikimas vienam. Fizinė partnerių kaita – tai dvasinis atsinaujinimas“ (LTN, p. 28).

Tyrimas atskleidė, kad Buivydaitės analizuojamuose romanuose vaizduojami ir destruktivūs santykiai, kurie baigiasi skyrybomis. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* herojė Jolanta įvertina tarpusavio santykių su vyru krizę, nors

[j]i ir pati nežinojo, kaipgi čia atsitiko, kada atsirado ta praraja tarp jos ir vyro. Gal ji buvo visą laiką, tik Jolanta nepastebėjo, manė, kad tai natūralu. <...> Atrodo, nieko netrūko. Deja, trūko <...> Ji visiškai nesidomėjo vyro darbu, draugais, interesais. <...> Jie atostogaudavo atskirai.

Vyras dažnai važiuodavo į visokiausias varžybas <...>, o Jolanta tokių dalykų negalėjo pakęsti. Savaitgaliais vyras – į varžybas ar gamtą, o Jolanta – pas drauges. Indrė dažniausiai nuveždavo tėvams. <...>. (ŠBM, 18-20)

⁷⁷ Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, p. 42.

⁷⁸ Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, p. 243.

⁷⁹ Ten pat, p. 243-244.

⁸⁰ Simone de Beauvoir, *Antroji lytis*, p. 233.

Tokius tarpusavio santykius veikėja deklaruoja kaip visišką susvetimėjimą ir pripažįsta gyvenimą pagal formulę: „jis - sau, o aš - sau” (ŠBM, P.22). Nes „tyla dviese prie televizoriaus arba beprasmiški ginčai” (ŠBM, 20) atskleidžia partnerių susvetimėjimą.

Romane *Laiko tiek nedaug...* veikėja Lilija kaip ir Jolanta (ŠBM) visai nesidomi vyro gyvenimu, prieš draugus jį tik žemina. Toks vyro ir moters buvimas kartu, juos siejantis psichologinis laukas Buivydaitytės romanuose kintantis. Veikėjai skirtingais laikotarpiais išgyvena nepastovias emocijas (laimingas akimirkas, pyktį, nepasitikėjimą, pavydą, susvetimėjimą) kurios suponuoja tolimesnę meilės temos vystimosi eigą. Svarbu pastebėti, kad nesugebėjusių rasti bendrų pomėgių romano *Laiko tiek nedaug* veikėjų Lilijos ir Andriaus nesieja jausmai, santykiai šalti:

Andrius ir Lilija susitikdavo tik vakarais, kalbėdavosi nedaug, savaitgaliais važiuodavo pas vaikus, bet labai dažnai Lilija būdavo užsiėmusi ir tėvas vykdavo vienas. <...>

Dienomis jie gyveno visiškai atskirus gyvenimus, bendrų draugų neturėjo. Lilija nesidomėjo Andriaus draugais, o saviesiems, intelektualams, vyro nerodė. (LTN, 37-38)

Tolesnis gyvenimas klostėsi vienodai: Andrius komandiruotėse, Lilija teatre, Maskvoje, ar dar kurioje Sąjungos vietoje. <...> (LTN, 48)

Toks veikėjų santykių vaizdavimas tyrimo metu atskleidžia, kad Buivydaitytės romanuose ribinėse situacijose padeda išryškinti veikėjų jausmų disharmonija, pagarbos, abipusio ryšio stoka. Tokį bendravimą veikėjai pripažįsta cinišku. Ypač daug cinizmo apraiškų romane *Laiko tiek nedaug...* veikėjas Marius aistrai patenkinti renkasi Liliją ir vadina ją „maža ciniška kekšiuke“ (LTN, p. 28). Tokiu būdu veikėjas pats demonstruoja savo cinišką požiūrį į Liliją, nes vadovaujasi perkėlimo principu.

Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėjų santykiuose vyrauja rutina:

„<...> o Jolanta galvojo: „Gyvenimas praėjo pro šalį. Anksčiau nesupratau, kaipgi taip gali būti, o dabar suprantu – tu tik apsimeti, kad gyveni. Kasdien keliesi, nors tai vienas nemaloniausių dalykų, vedi į darželį vaiką, paskui darbas, maisto prekių parduotuvė, vėl darželis, vakarienė, televizorius – ir miegoti. Kitą dieną vėl bus tas pats. Nuolatinis nuovargis, nepasitenkinimas savimi ir nykuma. Niekam tu nereikalinga, niekam neįdomios tavo problemos, o metai bėga... <...>. (ŠBM, 7)

Moteris bijo viatvės, todėl kenčia vyro žeminama. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėja Jolanta pripažįsta: „<...> Jis jau atrodė visai kitoks negu iš pradžių, bet aš kabinausi už jo kaip už šapelio, nes bijojau likti viena, nors jaučiau, kad jis nesulaikomai nuo manęs tolsta. <...>“ (ŠBM, p. 14). Jolanta viatvę sieja ir su materialine gerove, kurią galbūt susikūrusi su naujuoju draugu Vidmantu: „Vargti vienai be jokio artimo žmogaus? <...> man ir materialiai būtų lengviau. <...> gal man tada nereikėtų tiek dirbti...“ (ŠBM, 146). Po skyrybų su vyru Vidmantas Jolantai,

supratusiai, kad jų santykiai laikini, - tėra galimybė pabėgti nuo vienatvės. Veikėja pripažįsta: „<...> visi tie gražūs žodžiai, jausmai – ko pasigedau namie, tuo ir patikėjau. Vėliau nors ir supratau, nenorėjau būti viena” (ŠBM, 146).

Buivydaitės romanuose meilė aktualizuojama per lytiškumą, santykį su kūnu: meilės formoms, romano veikėjų kūno išorinio grožio sureikšminimui skiriamas didesnis dėmesys nei jusliniam, dvasiniam meilės ryšiui atskleisti. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėja suvokia, kad tapo neįdomi vyrui, „<...> Kam gi aš jam reikalinga? <...> Aš juk seniai jaučiau, kad šitaip baigsis. Buvo įdomu, kol mane vaikėsi, o vėliau atsibodau. Tikriausiai pasirodžiau jam kasdieniška, buitishka, pasirengusi jį supančioti, ir jis pabėgo. <...>“ (ŠBM, p. 17). Tyrimas atskleidė, kad Irenos Buivydaitės romane *Gyvenimo spalvos* moters išvaizda yra kintantis matmuo, todėl jos gebėjimas įtikti ir patikti vyrui gali būti tik laikina abipusių santykių išlaikymo sąlyga. Romano veikėjas Ernestas mano, kad šalia jo esanti moteris „<...> privalo atrodyti linksma, žvali, laiminga – kaip dera Ernesto Balučio gyvenimo draugei“ (GS, p. 12). Tačiau tokie vyro reikalavimai moteriai neįgyvendinami, peržengia nuobodulio santykiuose ribas, pasireiškia vyro naujų potyrių ieškojimu, pasiteisinimu, kad „jei žmogus mano, kad viską turi, jis sustoja vietoje ir netobulėja. Tai pavojinga būseną, ir jeigu ji užsitęstų, pasaulyje nebūtų progreso“ (GS, p. 12). Herojus save stengiasi įprasminti keisdamas gyvenimo partneres į vis jaunesnes ir patrauklesnes. Paskutinysis Ernesto susižavėjimo objektas - Indrėja, kuri, norėdama tobulai atrodyti, neatsisako chirurginių kūno korekcijų, save tapatina su pramogų verslo dalimi. Sociologo Artūro Tereškino teigimu: „Šiuolaikinėje visuomenėje vis labiau telkiamasi ties kūno kaitumu: medicinos technologija, kosmetinė chirurgija <...> paverčia žmogaus kūną asmeniniu projektu, kurį galima nuolat tobulinti ir keisti“⁸¹. Tačiau net kūno formų keitimas negali būti patvariu vyro ir moters santykių išsaugojimo veiksmu, nes romano veikėjas Ernestas ima suvokti, kad ne taip jau ir gerai atrodo „su ta liesa, seksualia manekene, kuri, deja, galėtų būti [jo] duktė (GS, 379). Fromas išskiria meilės jausmo laikinumą, jei „veiksmų nelemia mąstymas, apsisprendimas“⁸². Tokio apsisprendimo išraiška visuomenėje – santuoka, šeimos institucija.

Analizės metu atskleidžiamos ir meilės sąsajos romane su mainų, trumpalaikės vertės kategorijomis, suponuojančiomis vartotojišką veikėjų požiūrį į meilę. Aptariamuose Irenos Buivydaitės romanuose tokia pozicija daugiau būdinga vyrams. Veikėjai nepastovūs, ieškantys vis naujų įspūdžių, o šalia savęs pageidaujantys matyti tik jauną, gražią moterį kaip sekso partnerę ar reprezentacijos objektą. Meilė moteriai gali būti tik laikina ir paremta mainų, trumpalaikės vertės principu. Tokio požiūrio į moteris laikosi romano *Gyvenimo spalvos* herojus Ernestas Balutis:

⁸¹ Artūras Tereškinas, *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, p. 10.

⁸² Erichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 41.

Aš jas irgi mylėjau, bet tam tikrą laiką, kol išblėso naujumo įspūdžiai, o mainais į savo meilę kai ką pasiėmiau: iš Rimgailės gavau pinigų verslo pradžiai, Eva įvedė mane į aukštuomenę, sukūrė puikius namus, sutvarkė buitį, su Sandra buvo be galo smagu, pasijutau jaunas ir šaunus. <...> Labai troškau Indrajės. Vos pamatęs ją grožio konkurso atrankoje, pasistengiau laimėti jos palankumą <...> (GS, 333).

Tačiau Ernestui tenka priimti lygiavertį Indrajės iššūkį, nukreiptą į jį ne į kaip jausmų objektą, o kaip į priemonę, padedančią įsitvirtinti pramogų versle, elito sluoksniuose. Ernestas už kūniškus malonumus ir galimybę prieš visuomenę puikuotis jauna partnere tampa tik „tėtuku“, padengiančiu visas Indrajės išlaidas. Gavusi tai, ko siekė, Indrėja Ernestą palieka įnešdama į jo tolimesnį gyvenimą emociją, fizinę ir materialinę destrukciją. Santykiuose „moteris gali būti ir naikintoja“, „pasmerkianti vyrą pražūčiai“, „rizikos elementas“⁸³. Tik daug ką praradęs Balutis gauna galimybę įvertinti situaciją ir jausmus:

„<...> pajutau laiko tėkmę ir bedugnę tarp kartų, apie kurią tiek daug mažiau ilgomis dienomis stebėdamas lėtai kapsintį lašelinės skystį. Indrajai išvažiavus, staiga pasijutau vienišas, <...> Taip ir sėdėjau sujauktuose namuose, <...> Tada ir pagalvojau apie Sandrą. Padariau milžinišką klaidą, jos atsisakydamas. Jau anksčiau pasigailėjau praradęs neįkainojamą darbuotoją, vėliau pradėjo atrodyti, kad ir visose kitose srityse ji buvo nepakartojama. (GS, 379-380)

Tokia veikėjo savivoka atskleidžia, kad personažas, anot Fromo, nėra pasiekęs asmenybės brandos, nors jį lydi socialinė sėkmė, todėl herojaus „nesėkmės meilėje <...> jį stumia į neviltį; kai tik toks asmuo paliekamas vienas, tuoj pat kyla konfliktai, didžiulis nerimas ir depresija“⁸⁴. Šiuolaikinė civilizacijos socialinė struktūra, būdama orientuota į vartojimą, keičia visuomenės požiūrį ir į nusistovėjusias vertybes, į meilę, todėl įsivyrąja „gausybė pseudomeilės formų, kurios iš tikrųjų tėra tik meilės irimo formos“⁸⁵.

Naudos principo tarpasmeniniuose vyro ir moters santykiuose atskleidimas romane galima pagrįsti Fromo teiginiu, kad įsivyrąja „gausybė pseudomeilės formų, kurios iš tikrųjų tėra tik meilės irimo formos. Tokias meilės formas suponuoja visuomeniniai veiksniai: Šiuolaikinės civilizacijos struktūra, būdama orientuota į vartojimą, keičia visuomenės požiūrį į kanono suformuotas vertybes, į meilę. Visuomenėje tarp žmogaus prigimties ir jo „socialinės būties“ įsivyrąja skirtis, nes žmonės tėra tik „automatai“, nesuvokiantys išskirtinių žmogiškų savybių, savo paties paskirties“⁸⁶.

Tačiau be destruktyvių santykių vaizdavimo romanuose atsiskleidžia ir nauji vyrų ir moterų „santykių modeliai“⁸⁷, „<...> padedantys ir moterims, ir vyrams atskleisti naujų tiek savo pačių, tiek

⁸³ Simone de Beauvoir, *Antroji lytis*, p. 265.

⁸⁴ Érichas Fromas, *Menas mylėti*, p. 70.

⁸⁵ Ten pat, p. 61.

⁸⁶ Žr. ten pat, p. 93-94.

⁸⁷ Karla Gruodis, „Įvadas“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, Vilnius: Pradai, 1995, P.31.

kito bruožų“⁸⁸. Evijos nuostatą nebesusieti savo gyvenimo su vyrais pakoreguoja netikėtai po daugelio metų pasirodžiusio rafinuoto paryžiečio, jos sūnaus tėvo, rodomas dėmesys jai ir vaikui. Šiuo atveju kovoje su jausmais nugalė protas, o vyro ir moters meilė, nors ir skiriama atstumo, sutelpta į retus pasimatymus. Meilė nėra išbraukiama, o moteris tiesiog brėžia aiškia ribą tarp priklausyti kam nors ir neįprasminti savęs kaip asmenybės ar būti laisva bei laiminga. Veikėja drąsiai manifestuoja: „<...> nenoriu tapti kieno nors antrąja puse ir paaukoti karjerą, kuri man padeda įprasminti save“ (GS, 305).} Todėl galima būtų teigti, kad Irenos Buivydaitytės romanuose *Šimtas baltų „mercedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* veikėjų meilės suvokimas yra kintantis. Romanų pabaigoje patirti išgyvenimai transformuoja herojų požiūrį į jausmus, nors, kaip teigia J. Sprindytė: „<...> Dauguma dabar gimstančių knygų iš karto formuojamos pagal rinkodarinę strategiją⁸⁹, o jų autorės, pasak kritikės, „<...> gausiai kuria meilės romanus, dažniausiai varijuodamos tą pačią Pelenės istoriją“⁹⁰, tačiau magistro darbe analizė atskleidė, kad Buivydaitytės romanų herojai susiduria ir su netikėtais išbandymais, o romanų pabaiga orientuota į žemiškų lūkesčių išsipildymą. Meilės istorijų vystimuisi populiariosios literatūros kontekste svarbų vaidmenį atlieka raiškos formos, fiksuojančios laiko ir erdvės formų dominavimą, pasakojimo ypatybes.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Jūratė Spindytė, „Populiariosios literatūros topai“

⁹⁰ Ten pat.

4. Populiariosios literatūros raiškos formos Irenos Buivydaitės romanuose

Literatūrologė L. Jakonytė teigia: „Prancūzų mokslininkas [Bourdieu- L.M.] **suaktualino** literatūros kūrinio statusą ryškindamas ne tik socialines turinio detales, bet ir formaliųjų elementų socialinę prasmę“⁹¹.

4.1. Laiko ir erdvės dominantės

Sociologų požiūriu, „[š]iandien pasaulyje galbūt labiausiai įsitvirtinusi dabartis, po to ateitis, praeitis – paskutinėje vietoje <...>“⁹². Vytauto Kavolio teigimu, „[t]ikrovė <...> vaizduojama kaitos požiūriu. <...> Žmogaus charakteris imamas traktuoti ne tik to laiko buities plotmėje, bet pastoviai leidžiamasi į praeitį, gretinama jo dabartis su praeitimi. Charakteris įgauna naują dimensiją – laiko matmenį, tapdamas daugiaplane laiko struktūra“⁹³. Populiariojoje literatūroje kuriamos skaitytojų poreikius atitinkančios istorijos, ir laiko matmuo yra labai svarbus.

Irenos Buivydaitės romanų veikėjai dažnai gražinami į praeities prisiminimus, atskleidžiančius komplikuoatą veikėjų padėtį, meilės priešistorę, sąlygotą psichologinių, socialinių, kultūrinių aplinkybių. Romanuose *Šimtas baltų*, *„Mersedesų“* ir *Laiko tiek nedaug...* vaizduojamas sovietmetis, išryškinantis socialines problemas.

Romane *Šimtas baltų*, *„mercedesų“* vyras ir moteris santykius aiškina analizuodami praeities įvykius. Pasirenkamas veikėjų „<...> praeities ir dabarties gretinimas, kaip išeties taškas vidaus būsenoms vaizduoti“⁹⁴. Toks siužeto komponavimas – veiksmo judėjimas į priekį. Psichologizmo aspektus prozoje aptariantis Juozas Stonys akcentuoja, kad „<...> praeitis ir dabartis, jų sandūra jau tapusi pagrindiniu jausmų, svajonių šaltiniu. Tegu tai ir netolima praeitis, tegu ji liečia tik intymų gyvenimą, tačiau kaip tik retrospektyvumu čia grindžiamas ir praeities vaizdas, ir tariama situacija <...>“⁹⁵. Šiuo teiginiu galima būtų pagrįsti ir analizuojamo romano veikėjų Jolantos ir jos buvusio vyro norą gretinti buvusio ir esamo jų intymaus gyvenimo detales.

Pasitelkiant psichoanalitinį aiškinimą, galima būtų teigti, kad romane *Šimtas baltų*, *„mercedesų“*, kaip ir būdinga populiariajai literatūrai, vyrauja „<...> prisiminimai, kaip tam tikras vidaus vaizdavimo atvejis, jausmų ir psichinių reiškinių srautas, išplaukęs iš pastovaus orientavimosi į praeitį“⁹⁶. Dabartis romanuose daloma į du priešingus polius: veikėjai patiria

⁹¹ Loreta Jakonytė, Literatūros tyrimų metodologija: Pierre`o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, nr. 47(1), p. 68.

⁹² Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė*, p.105.

⁹³ Juozas Stonys, *Psichologizmas ir lietuvių proza*, p. 302.

⁹⁴ Ten pat, p. 306.

⁹⁵ Ten pat, p. 303-304.

⁹⁶ Ten pat, p. 303.

nelaimingą meilę, susiduria su išbandymais, įgyja patirties (kartais labai skaudžios), kuri pagal populiariosios literatūros kanonus sąlygoja laimingą meilės istorijos pabaigą. Analizuojamuose romanuose kuriama laimingos ateities iliuzija.

Irenos Buivydaitytės romanuose vienas iš vyraujančių raiškos elementų – paros laiko atpažinimo kodas. Autorė, atskleisdama veikėjų santykius bei jausmus, išryškina binarines opozicijas: vakaras/rytas, diena /naktis. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* herojė Jolanta rytą tapatina su tikrove, iliuzijų griūtimi, nes mano, kad „- <...> [r]yte visos aistros išsisklaido...“ (ŠBM, 145), todėl vengia kartoti tas pačias klaidas:

- <...> labai aiškiai įsivaizdavau, kaip mes gersim kavą kitą rytą virtuvėje, bijodami pažvelgti vienas į kitą. Taip juk ir buvo. Tu gal pastebėjai, kai aš taip aiškiai pamačiau mus kitą rytą...

- <...> Dabar aš bijau, kad tu manęs nepaliestum, - per daug gyvi to ryto atsiminimai. Naktį viskas atrodo kitaip, o ryte atsiveria akys. <...> (ŠBM, 154)

Diena romane *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėjai Jolantai diena asocijuojasi su įprastu darbu ritmu, rutina: „<...> Dieną įsisuku į tą rutiną, ir viskas stoja į savo vietas. <...>“ (ŠBM, 11). Vakaras - perėjimo į intymumą laikas. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* herojė Jolanta akcentuoja: „<...> dieną nedrįsčiau skambinti. Tik vakare, kai apima melancholija, kai sunku būti vienai, norisi, kad kas nors tave išklaustytų. Tada išnyksta visi barjerai, daug kas pasirodo įmanoma“ (ŠBM, 11). Buivydaitytės romanuose naktis vaizduojama kaip intymių patirčių laikas. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* herojė Jolanta išgyvena vienišumo jausmą: „<...> O atslinkus nakčiai mane apima liūdesys, atrodo, kad gyvenimas jau praėjo pro šalį“ (ŠBM, 11). Jolanta taip pat mano, kad „[ž]monės naktimis pridaro daug kvailysčių <...>“ (ŠBM, 154).

Paros laiko detalių sklaida Buivydaitytės romanuose suponuoja savitą atpažinimo kodą, į šį jausminį laiko ir pojūčių srautą įtraukdama ir adresatą, atsinešantį savo patirtį, todėl skaitytojui paliekama populiariai literatūrai būdinga „lūkesčių“ išpildymo terpė.

Irenos Buivydaitytės analizuojamuose romanuose vyrauja vienas iš formaliųjų, populiariajai literatūrai būdingų kodų – erdvinių elementų vaizdavimas, atskleidžiantis vyrų ir moterų santykius. Sociologo Artūro Tereškino teigimu, „[v]isos erdvės yra <...> paslėptų asimetrinių galios santykių mediumas ir užmaskuota išraiška: erdvėse galima įžvelgti vykstant manipuliavimo, dominavimo ir subordinavimo santykius“⁹⁷. Irenos Buivydaitytės romanuose išryškinama uždaros (namų) / atviros (viešos) erdvių binarinė opozicija, kurią suponuoja meilės romano žanrinė specifika, orientuota į veikėjų tarpusavio uždarų ar išviešintų santykių sklaidą.

Privati / uždara erdvė – „buities erdvė (pirkiniai, tvarka, maistas)“⁹⁸ Buivydaitytės romanuose pristatoma kaip moteriškos būties atpažinimo kodas, atskleidžiantis patriarchalinio modelio

⁹⁷ Artūras Tereškinas, *Kūno žymės*, p. 15.

⁹⁸ Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos 1988-2005*, p. 66.

suformuotų tradicijų ir kintančio moters požiūrio į saviraišką, norą dominuoti, moters atliekamų funkcijų suvokimą.

Romano *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėjai Jolantai namai neapibrėžti vien materialumo sąvoka, o daugiau susieti su laisvės pojūčiu, galimybe neprisiimti atsakomybės už buities rūpesčius. Po vedybų (kadangi „<...>viską teko daryti pačiai. O šito ji nemokėjo, ir nenorėjo“ (ŠBM, 19)) herojei, nuo vaikystės nepratusiai atlikti namų ruošos darbų, „<...> gyvenimas pasidarė nežmoniškai nuobodus – darbas, namai, skalbimas, valgio gaminimas, kambarių tvarkymas...“ (ŠBM, 17-18). Gyvenimas baldais apstatytame trijų kambarių bute veikėjai tampa atgrasiu, nes ši ne jos pačios noru įgyta erdvė riboja romano herojės laisvę, primeta jai įpareigojimus, prie kurių ji buvo nepratusi, todėl „<...> namai nebuvo mieli, Jolanta ilgėjosi savo mažo kambarėlio tėvų bute, sename name Žvėryne, kur viskuo buvo pasirūpinta, o ji galėjo daryti tai, ką norėjo“ (ŠBM, 19).

Kad Jolanta atliktų tradicinės namų šeimininkės vaidmenį, tikisi jos vyras, kuris mano, kad po vedybų žmona sukurs jaukius namus, kad „<...> namai bus jauki sala, į kurią norėsis grįžti“ (ŠBM, 35), „[k]ad namie skaniai pavalgysiu, nebereikės to valgyklos sėbalo <...>“ (ŠBM, 35). Tačiau veikėjos Jolantos vyrui „<...> namai nebuvo jaukūs, mieli“ (ŠBM, 36), o žmonos pasiteisinimą, kad tam trūksta pinigų, atmeta kaip nereikšmingą argumentą, jo manymu, „<...> jaukumą ne pinigai kuria“ (ŠBM, 36) ir daro išvadą, kad „[p]aprasčiausiai jai nebuvo nei laiko, nei noro“ (ŠBM, 36). Tokios vyro pozicijos vaizdavimas kūrinyje atskleidžia patriarchalinį požiūrį į moterį, jos atliekamų funkcijų apribojimą namų erdve. Romane vyras tradiciškai suvokia save tik grįžtančiuoju, o savo pagrindinę veiklą perkelia į atvirą, visuomeninio lygmens erdvę. Feministinės kritikos atstovės Georg Simmel pastebėjimu, „[š]iuolaikinė visuomenės raida lemia tai, kad vienos moterys atsisako namų šeimininkės profesijos, o kitoms ji tampa iš vidaus tuščia, <...> išaugusi individualizacija apsunkina santuoką <...>“⁹⁹. Svarbu pastebėti, kad Lietuvoje dar sovietiniu laikotarpiu įsigali idealios moters namų šeimininkės kultas, teigiantis, kad „<...> ideali moteris susitapatina su namų šeimininkės vaidmeniu ir atranda visišką pasitenkinimą tenkindama kiekvieną savo vaikų ir vyro poreikį. <...> Moters būties pilnatvę įkūnijo nauji namų apyvokos prietaisai – orkaitės ir dulkių siurbliai buvo pristatomi kaip moters draugai ir pagalbininkai jai atliekant vienintelę savo gyvenimo funkciją, t.y. prižiūrint namus“¹⁰⁰. Romane *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėjos Jolantos vyras, ir po skyrybų besirūpinantis dukters Indrės, likusios gyventi su motina, gerove, nuperka skalbyklę, tikėdamasis, kad buvusi žmona tinkamai pasirūpins vaiku.

Tačiau po skyrybų su vyru Jolantai galimybė pasirūpinti vyru jau tampa sunkiai įgyvendinamu siekiu: „<...> Ji atsiduso ir nuėjo į kambarį, kur vėl įjungė lygintuvą. Skalbinių buvo

⁹⁹ Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, p. 270.

¹⁰⁰ Karla Gruodis, „Įvadas“, p. 24.

nedaug – nėra vyro, nėra ir vyriškų marškinių. Jolanta nekentė šio darbo, bet šiandien ji mielai būtų išlyginusi kad ir dešimt marškinių, kad tik jų būtų“ (ŠBM, 47).

Romano *Laiko tiek nedaug...* veikėjai Lilijai namai tėra laikina priebėga, kur galima praleisti triukšmingą vakarėlį su draugais: „<...> Lilija neskyrė jokio dėmesio naujam butui, nors svetainėje, miegamajame stovėjo nauji baldai, bet nebuvo jauku... Vaikų kambario baldus Andrius padarė pats – dviaukštę lovytę, įvairias lentynas, dėžes žaislams, kopetėles. Trūko tik vaikų“ (LTN, 38).

Romane *Gyvenimo spalvos* namų erdvė yra sutapatinama su moters kūnu kaip erdvės dalimi, vieta, kuri tampa priklausoma nuo vyro: „<...> jis nuperka jai namą, uždaro ten ją, nubrėžia jai ribas, prieštaraujančias neribotai situacijai, kurioje jis ją palieka. Jis apsupa ją sienomis, nors tuo tarpu save ir savo daiktus jis apsupa jos kūnu“¹⁰¹. Taip moterį suvokia ir romano veikėjas Ernestas Balutis. Ernesto namai sieja veikėjas moteris, kūrusias šių „namų kultūrinę formaciją“¹⁰², atsiskleidžiančią per veikėjų santykių, meilės istorijų vystimąsi. Romano herojė Evija, pasitelkdama savo profesionalios namų interjero dizainerės gebėjimus, sukuria puikius namus, kurie jai tampa kūrybinių idėjų realizacijos vieta {stilius}, kurią veikeja suvokia kaip „imperiją“, kuri „<...> gana didelė – dviejų aukštų namas penkiasdešimties arų žemės sklype prie miško, sodas, gėlynai, dekoratyvūs elementai kiemelyje“ (GS, 16). Tokios erdvės sureikšminimui ir savo kūrybinių galių realizavimui sustiprinti herojė manifestuoja: „<...> viskas čia mano kūryba. Projektuodama savo namus, plyname lauke kurdama rojus sodą, jaučiausi kaip Dievas – kūrėjas. <...> Šis namas užmiestyje – tobuliausias mano kūrinys <...>, tačiau šį savo kūrinių tobulinau penkerius metus, atsižvelgdama į naujausias mados tendencijas“ (GS, 16). Visa pagrindinė Evijos veikla nukreipta į vienintelį tikslą, kad Ernestas jaustųsi gerai. Veikeja džiūgauja, kad „sugebėjo įkūnyti jo svajonę – paversti tobulais namais tą šaltą jo nupirktą betono dėžę plyname lauke“ (GS, 17,). Evijai daiktai – erdvės dalis, „tobulos harmonijos“ išraiška: „<...> čia nėra jokių didelių sekcijų, tik skoningi bufetukai, lentynėlės, kuriuose išdėdėčiau įvairius dekoratyvinius niekučius <...>. Paveikslų nedaug – tik trys, tačiau dideli, vieno dailininko, puikiai derantys tarpusavyje“ (GS, 17). Romano herojė Sandra, apsigyvenusi verslininko Ernesto Balučio namuose, mėgaujasi prabanga ir Ernesto meile, todėl prieš tai Evijos sukurta aplinka jos netrikdo. Indrajai Ernesto namų „visas interjeras labai senoviškas, ji norėtų avangardo, minimalizmo ir panašiai“ (GS, 324). Tačiau po patirtų gyvenimo išbandymų buvusios romano *Gyvenimo spalvos* veikėjo Ernesto Balučio moterys kuria savo namus, erdves, kur jaustųsi saugios ir laimingos.

Buivydaitės romano *Gyvenimo spalvos* veikėjos Evijos patirta nelaiminga meilė pakeičia ir jos požiūrį į vyrus, todėl ji savo gyvenimą bando modeliuoti be „vyro pėdsakų“, nes jos bute tėra tik

¹⁰¹ Luce Irigaray, „Lyčių skirtumas“, p. 538.

¹⁰² Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, p. 264.

jos ir vaiko buvimą reprezentuojantys daiktai: „rankšluostis su meškiniu, gyvūnėlių formos kempinė, vaikiška pasta, šampūnas“ (GS, 275). Romano *Gyvenimo spalvos* veikėjai Evijai jos pačios susikurti namai sau ir vaikui – saugumo, jausmų patvarumo garantas. Atsitiktinės pažintys ir su įsipareigojimais nesiejamas intymus bendravimas iškeliami už namų erdvės ribų: „Nesakau, kad per tuos septynerius metus mano gyvenime nebuvo sekso. Buvo, tik ne namie – viešbučio kambaryje, sodo namelyje, poilsio namuose, bet namai turėjo likti tik mano ir Rolando [sūnaus – L. M], kol atsiras žmogus, kurį tikrai norėčiau čia matyti“ (GS, 251). G. Simmel teigimu, „[n]amai turi tokią savitą struktūrą: jų ramus uždarumas (jį galima aptikti namų idėjoje) kažkaip sukaupia savyje visas kultūrinio kosmoso linijas ir veikla <...> rutuliojasi kontempliatyviai nekintančioje vidinėje vienovėje, todėl namams būdingas tas realus ir simbolinis ryšis su moters esme <...>“¹⁰³.

Evijos namai laikinu prieglobsčiu ir susitikimų vieta tampa Sandrai ir Dariui. Šie veikėjai nuolat keičia susitikimų vietas, kurios apsiriboja viešomis arba tarpinėmis erdvėmis. Evijos buto erdvė veikėjams sukuria šeimynišką, intymią aplinką: virtuvė, vonia, miegamasis, terasa. Taip suformuojama jaukios namų erdvės, intymių santykių iliuzija: „Šeimyninę picą ir butelį raudonojo vyno“ (GS, 274), kuria sukuriamas, V. Kubiliaus teigimu, populiariajai literatūrai būdingas „dirginimas“ - „[n]erealizuotas troškimas: patirti nuotyki“¹⁰⁴. Tačiau veikėjai suvokia, kad tai tik trumpalaikės laimės akimirkos „<...> kai jautiesi visiškai laisvas, be jokių įsipareigojimų ir tavo siela kyta virš debesų, bet kūnas tuoj žnektelės ant tvirtos žemės, kur laukia nesibaigiantys darbai ir rūpesčiai“ (GS, 277). Toks trumpalaikis buvimas namų erdvėje nesusietas su čia gyvenančių sąryšiu su esama aplinka, su „namų kultūrine formacija“¹⁰⁵, „namai“ turi daugiau negu dabartiniai veiklos rezultatai <...>, - yra tvirčiau susiję su kintamu ir asmeniniu gyvenimu kas valandą“¹⁰⁶.

Romane *Laiko tiek nedaug* vaizduojama palėpės erdvė, kuri mistifikuota: voratinkliai, dulkės asocijuojasi su netikrais jausmais, prievarta, kuriamas nešvaros įspūdis. Čia perkeliama Andriaus grubūs intymūs santykiai su Virginija. Tokių veiksmų sąsają su aplinka apibrėžia sociologas Artūras Tereškinas teigdamas, kad „[k]ūnas dažnai yra tai, ką jis gali padaryti; jį apibrėžia jo veiksmai erdvėje. Erdvėse seksualiniai aktai ir identitetai yra atliekami ir suvartojami. Erdvėse skleidžiasi ir vyksta <...> aistros ir troškimai“¹⁰⁷.

Aptariant veikėjų santykių ir jų plėtojimą namų erdvėse išryškėja herojų jausmų tapatinimas su juos supančia, kuri romanuose yra kintanti ir plėtojanti meilės istorijas tarpinėse gamtos erdvėse, kurios – vienos iš moterų literatūrai būdingų kodų: į viešą erdvę perkeliant jausmus per gamtą.

¹⁰³ Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, p. 266.

¹⁰⁴ Vytautas Kubilius, „Literatūra – linksminanti ir dirginanti“, *Literatūra istorijos lūžyje*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1997, p. 217.

¹⁰⁵ Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, p. 264.

¹⁰⁶ Ten pat.

¹⁰⁷ Artūras Tereškinas, *Kūno žymės*, p. 15.

Pajūris – Buivydaitės romanams būdinga erdvė, susieta su veikėjų gyvenimo lūžiais, naujomis pažintimis, neįpareigojančiais santykiais. Preila tampa vieta užsimegžti romano *Laiko tiek nedaug...* herojų Jolantos ir Andriaus santykiams, romano *Gyvenimo spalvos* veikėjų Sandros ir Dariaus meilės istorijai. V. Kavolis, tapatindamas žmogų su gamta, išskiria tris šio sąryšio lygmenis: „dominavimas, pasidavimas, harmonija“, pasak V. Kavolio, „ Harmonija su gamta – kai žmogus neatskiriamas nuo jį supančios gamtos elementų, bet jaučiasi namie, jaukiai ir patogiai, ne kontroliuojamas už jį galingesnių gamtos jėgų, bet pasinėręs į aplinką, kuriai jis natūraliai, lengvai, elegantiškai priklauso“¹⁰⁸.

Romane *Laiko tiek nedaug...* Preilos pajūryje pradėta vystyti veikėjų Virginijos ir Andriaus meilės istorija, suvedusi du nelaimingą meilę išgyvenusius, įskaudintus herojus, toliau bando gyventi pagal, „<...> kredo: „Du atsitiktiniai partneriai kartu praleido naktį. Buvo malonu. O toliau kiekvienas savais keliais...“ (LTN, 64). Tačiau romane veikėjų santykiai vystomi toliau ir perkeliama į Taigos erdvę, kur „[a]tšiauri gamta, šaltis, sunkios buitinės sąlygos“ (LTN, 65): Andrius atvyksta su geologų ekspedicija tyrinėti vario rūdos telkinių, Virginija pasirūpina, kad būtų atsiunčiama kaip gydytoja „<...> kartu su kitais penkiais naujais ekspedicijos nariais pakeisti tų, kuriems pasibaigė sutarties laikas“ (LTN, 65). Veikėjų buvimas šioje erdvėje neapsiriboja vien su jų profesine veikla, bet yra ir jų santykių vystimosi vieta, nes šalčio stingdomoje aplinkoje vyrauja ir aplinkai tapatūs romano herojų santykiai: Virga šioje erdvėje jautėsi labai blogai („Andrius ją varstė niūriais, nieko gero nežadančiais žvilgsniais“, „išklaušė bent penkių vyrų pasiūlymus apsigyventi kartu su jais“, nes „[č]ia netekėjusios moterys nevažiuoja, o jei atvažiavo – tai aišku ko“, „visur matė slegiantį Andriaus žvilgsnį“ (LTN, 66-67)), o herojės mintis, kad jai pavyks Andrių įtikinti savo jausmų tikrumu ir sumažinti „jo meilužių sąrašą“ (LTN, 70) nepasitvirtina. Galima būtų teigti, kad autorė romane *Laiko tiek nedaug...* veikėją Andrių vaizduoja susitapatinusį su erdve: jo įtūžį ir išliejamą neapykantą moterims per „[p]asidavimą gamtai jaučiant, kad žmogus yra silpnas prieš gamtos jėgas, jų valdomas, kad turi priimti tai, ką atneša aukštesnės prigimties jėgos, <...> kurios objektyvuoja pasidavimo natūraliai tėkmei, plaukimo pasroviui pojūtį, nenaudojant žmogiškos valios <...>“¹⁰⁹.

Buivydaitės romanuose veikėjų santykiai, jų atliekama veikla, kaip būdinga populiariajai literatūrai, dažnai perkeliama į viešas erdves. Viena iš jų - kavinė – neįpareigojančių susitikimų, kavos gėrimo kaip ritualo atlikimo vieta; laikina priebėga, apmąstymų vieta. Kartais bendruomeniškumo išraiška. Romane *Šimtas baltų „mersedesų“* veikėjai Jolantai kavinė – vieta, padedanti pabėgti nuo kasdienės rutinos: „<...> Tos visos kavinės buvo tik salos ieškojimas – trumpalaikis atsipalaidavimas, ramybės iliuzija, kai labai sunkiai sekasi nuslopinti mintį, kad laikas

¹⁰⁸ Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė*, p. 105.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 105.

namo. Ten laukia krūva nelygintų skalbinių, nevirta vakarienė ar dar kas nors... O nesinori...“ (ŠBM, 146). Romanų autorė vaizduoja ir viešbutį, vietą, galinčią suteikti laikiną, prašmatnios aplinkos pojūtį. Romano herojė Sandra į viešbučio erdvę perkelia ne tik prabangos troškimą, bet ir galimybę išsiaiškinti santykius su Dariumi: „<...> vis dėlto ne veltui sugaišau laisvą dieną, <...> šitiek paklojau už viešbutį. Tiesa, nors kartą pasijutau ponija, pasilepinau gražioje aplinkoje, bet jei nebūčiau nieko pasiekusi, gailėčiau vėjais iššvaistytų pinigų“ (GS, 368). Galimybe pabūti prašmatnioje aplinkoje džiaugiasi ir veikia Sandra: „Vieną savaitgalį praleidom Druskininkuose – užsisakėm viešbutį, mirkom vandens parko baseinuose, glamonėjomės pirtyse <...>“ (GS, 282). Buivydaitės romanams būdingas ir populiarios literatūros būtinu atributu tapęs marginalijų, paribio erdvių vaizdavimas. Analizuojamuose romanuose neįpareigojantys vyrų ir moterų santykiai perkeliama į viešnamius, kurie nėra oficialiai įteisinti, veikia pogrindyje, „veidmainiškai moralaus gyvenimo periferijoje“¹¹⁰. Analizės metu išryškinta santykių perkeliama į viešnamius tampa „[s]varbi viešų ir privačių erdvių takoskyra. Dažnai oficialiomis politinėmis strategijomis mėginama pateisinti įvairių reiškinių ir elgesio formų draudimą viešose erdvėse. Neperkertamą erdvės, žmogiško kūno ir seksualumo ryšį iliustruoja ir uždaru, draudžiamų erdvių kūrimas įvairiose visuomenėse: „nelegalios“ seksualinės grupės (pvz., prostitutės ar homoseksualai) dažnai būdavo įkalinami apibrėžtoje erdvėje (viešnamiuose <...>)“¹¹¹. Tačiau romanų veikėjams Apsilankymai tokiose erdvėse įgyja skirtingas konotacijas. Vakaras, praleistas nelegalizuotoje, viešas orgijas pripažįstančioje aplinkoje, psichologiškai traumuoja romano *Šimtas baltų „mercedesų“* veikėją Jolantą ir tampa jos frigiditeto priežastimi. Romano *Gyvenimo spalvos veikėjas* Ernestas, negalėdamas patenkinti savo aistros su siekama moterimi, prisipažįsta: „Vakare deginamas nepatenkinto geismo nuvažiuoju į tokį pogrindinį klubą. Laros mergytės mane visada išblaško <...> - po „erotinio masažo“, kur išradinga darbuotoja tenkina visus mano įgeidžius, pasijuntu be galo išvargęs <...>“ (GS, 23). Naudojimas prostitučių paslaugomis „egzistuoja vyrų pasaulio paribiuose“¹¹² ir, perfrazuojant Simone de Beauvoir, tampa priemone vyrui maištui prieš žmogiškus įstatymus, savo nuolankumu ir nepriklausomybe apibendrinančia nepastovius vyrų siekius¹¹³.

Buivydaitės romanuose aktualizuojama centro ir periferijos problema: „Vilnius šiandieniniame lietuvių sąmoningume veikia kaip archaiškas kultūros centras <...>“¹¹⁴. „Simboliniai centrai yra <...> tai, kas jungia visą kultūrą: intensyviausiai sukauptos pagrindinės tos kultūros reikšmės, per kurias kasdienybė susisiekiama su transcendencija, kaip ji <...> suvokiama“¹¹⁵. Romanų veikėjos Jolanta (ŠBM), Lilija (LTN), už vilniečių visai ne paskatintos meilės jausmo, o

¹¹⁰ Simone de Beauvoir, *Antroji lytis*, p. 233.

¹¹¹ Artūras Tereškinas, *Kūno žymės*, p. 16.

¹¹² Simone de Beauvoir, *Antroji lytis*, p. 234.

¹¹³ Žr. ten pat.

¹¹⁴ Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė*, p. 149.

¹¹⁵ Ten pat, p. 148.

planuodamos po studijų likti Viniuje, kad nebūtų paskirtos vykti į periferiją. Akcentuotina, kad tokiu būdu autorė atskleidžia sovietmečio realijas.

Pažymėtina, kad populiariojoje literatūroje „[v]ietinė erdvė praplėsta <...>JAV, Paryžiaus topografija”¹¹⁶ asocijuojasi su geresniu gyvenimu. Romano *Gyvenimo spalvos* veikėjams Paryžius asocijuojasi su geresnio gyvenimo susikūrimu, svajonių išpildymu (Indrajos dalyvavimas modelių atrankose), verslo galimybių praplėtimu (Ernestas ieško verslo partnerių – vienas iš jų Žeraras); asmeninių santykių išsiaiškinimu (Evijos ir Žeraro pasimatymai). Tačiau Buivydaitei romanų veikėjams nauja, materialinę gerovę suteikianti veikėjų lūkesčių neišsipildo. Tyrimas atskleidė, kad veikėjų meilės istorijų vystymasis nebeapsiriboja tradicinėmis erdvėmis.

Apibendrinant galima teigti, kad veikėjų santykių vystymasis laike ir erdvėse atsiskleidžia per populiariajai literatūrai būdingus atpažinimo kodus, išryškėjančius per prisiminimus, dabarties įvykių sklaidą, laimingos ateities iliuziją. Konstatuotina kad namų erdvė riboja moters kūrybiškumą, skatina išsilaisvinti iš patriarchalinės visuomenės primetamo namų šeiminkės vaidmens, santykiai dažnai perkeliama į gamtą, viešas, marginalijas vietas.

4.2. Pasakojimo ypatybės

Interviu su skaitytojais I. Buivydaite akcentuoja, kad jos romanai ne autobiografinio pobūdžio. Autorė nurodo, kad „[r]ealių prototipų romanų herojai neturi, tačiau subtilus keršto būdas – į neigiamus personažus rašytoja sudeda sutiktų nemalonių žmonių bruožus”¹¹⁷. Tačiau Feministinė kritika taip pat neatmeta autobiografinių autoriaus sąsajų su tekstu ir pripažįsta, kad „[r]ealių ar iškreiptų <...> rašytojos gyvenimo faktų ieškojimas meniniame tekste, <...> gyvenimo ir meninės tiesos sugretinimas ar supriešinimas, asmenybės metamorfozių įžvalga meniniame paveiksle leidžia geriau suprasti kūrėjo pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą, <...>”¹¹⁸.

Virginija Woolf pastebi tendenciją, kad savo kūriniuose „<...> moteris, kreipdamasi į kitas moteris, būtinai turi laikyti užantyje akmenį. Moteris negailestingos kitoms moterims. Moteris kitų moterų nemėgsta”¹¹⁹. Apžvelgdama psichoanalitikų požiūrį į autoriaus kūrinio sąsajas su realybe L. Jekentaitė pažymi, kad

„[i]š visų sublimacijos pagrindų atsirandančių veiklos sričių Freudas išskiria meninę kūrybą. Ji esanti intensyvesnė ir įvairesnė už racionaliąją intelektinę veiklą, nes apima visus galimus žmogaus išgyvenimus ir paliečia slapčiausias jo individualybės kerteles. Didelis pasitenkinimas, teikiamas meninės kūrybos, kyla iš iliuzijos, kurią menininkas skiria nuo realybės ir kuri vis dėlto savo afektyvia reikšme prilygsta realybei. Menininkui jo paties fantazijos vaizdiniai yra ne mažiau svarbūs kaip ir tikri vaizdiniai. Neišsipildžiusius tikrovėje norus, svajones, savo

¹¹⁶ Jūratė Sprindytė, *Prozos būsenos 1988-2005*, p. 81.

¹¹⁷ Simona Pužaitė, „Rašytoja suteikia moterims viltį“

¹¹⁸ Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, p. 9.

¹¹⁹ Virginija Woolf, *Savas kambarys*, Vilnius: Charibdė, 1998, p. 136-137.

nesėkmes menininkas transformuotai panaudoja meninei tikrovei kurti. Savo intensyvumu ir pilnumu šie išgyvenimai prilygsta realiam pasitenkinimui. <...>¹²⁰.

Buivydaitė prisipažįsta: „[n]arpliodama herojų likimus, aš pati pabėgu nuo kasdienybės, susilieju su išgalvota heroje, jaučiu ir maštau kaip ji“¹²¹. Tokia meninė veikla, Freudo požiūriu, yra „savotiškas narkotikas, teikiantis galimybę užsimiršti. <...>“¹²².

„Meilė – specifiskas, labai intymus ir nelengvai išreiškiamas išgyvenimas <...>. Kalba bando atsiplešt nuo jausmo ir vėl prie jo priartėti, prilygti jam. Tarp kalbos ir jausmo egzistuoja didelis antagonizmas, dar didesnė priklausomybė bei nenutrūkstamas ryšys. Kalba gimsta iš jausmo ir yra tikrinama jausmu. Jausmų pasaulis siejamas daugiau su moteriškumu <...>“¹²³. Irenos Buivydaitės tekstams būdinga paprasta, kasdieniška kalba, neslepianti giluminių metaforų, metonimijų prasmių, nereikalaujanti dekodavimo pastangų, todėl lengvai komunikuojanti su skaitytoju, suteikianti galimybę užpildyti „tuštumą“, susitapatinti su veikėjais ar net atpažinti patirtas situacijas, interpretuoti romanų herojų jausmus.

Umberto Eco, deklaruojančio atviro kūrinio idėją, nuomone, „<...> negalima vertinti ar aprašyti situacijos kalba, kuri su ta situacija niekaip nesusijusi, nes kalba atspindi santykių visumą ir kuria tolesnių saryšių tinklą“¹²⁴. Tokių kūrinių numanomos skaitytojos – moterys (dažniausiai namų šeimininkės, pagyvenusios moterys), nevulgaria, nepatosiška kalba tarsi kviečiamos dialogui, draugiškam pasikalbėjimui. „Priklausomai nuo to, kokiam literatūros lauke ir kokią poziciją užima rašytojas, interkalboje jis ieško savojo **kalbos kodo**“¹²⁵. Populiariojoje literatūroje vyrauja adresato poreikius atitinkantys kūrinio kalbos organizavimo elementai .

Dialogas – vienas iš Irenos Buivydaitės kūrybos atpažinimo raiškos kodų. Buivydaitės romanų veikėjų dialoguose neretai patvirtinamas pokalbių, apibūdinančių įvykius, veiksmus ar būsenas, sentimentalumas, banalumas, melodramiškumas: „scenarijus tas pats, keičiasi tik aktorės“ (GS, 236), „[v]isuose romanuose jie persirengia <...>“ (GS, 275), „[t]u per daug skaitai ir per daug filmų žiūri – kiekvienam gyvenimo atvejui randi ką pritaikyti“ (GS, 274), „[k]aip viskas banalu ir milijoną kartų girdėta <...> (GS, 310); „Evijos gyvenimo siužetas vertas geros melodramos – ir laimės būta, ir ašarų, ir vėl viskas gerai (GS, 282); „[n]e aš nesu ta neigiamų serialų herojė, savo pinklėmis ir intrigomis besistengianti žūtbut pasiglemžti pagrindinį vyrišką personažą ir sutrukdyti jam mylėti pelenę, princesę ar šiaip mergaitę“ (GS, 360). Šios frazės leidžia teigti, kad I. Buivydaitės romanuose melodramiškos meilės istorijos sklaida – dominuojanti. Feministinė kritika

¹²⁰ Leonora Jekentaitė, *De profundis: psichoanalitinės filosofijos žvilgsniu apie mąstytojus ir menininkus*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 104.

¹²¹ Žr. cit. Simona Pužaitė „Rašytoja suteikia moterims viltį“

¹²² Leonarda Jekentaitė, *De profundis*, p. 104.

¹²³ Eugenijus Žmuida, *Disonansų būtis*, p. 133.

¹²⁴ Umberto Eco, *Atviras kūrinys. forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje*, iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė, Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 264.

¹²⁵ Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas*, p. 106.

pažymi, kad „[m]elodramiškas yra būdingas priekaištas moterų kūrybai. Jis <...> nurodo į esminius lyčių psichologijos skirtumus ir, kaip ‚moteriška‘ savybė, ‚vyriškai‘ literatūros sampratai nepriimtinas, pašieptinas, kritikuotinas“¹²⁶.

Buivydaitės romanams būdingas ir visus romanus jungiantis bruožas – veikėjų pokalbiai telefonu. Telefoną M. McLuhan`as laiko viena iš medijų – žmogaus tęsinių, kada „pratęsiama ausis ir balsas, o tai savotiškas papildomas jauslinis suvokimas“¹²⁷. Analizuojamų romanų veikėjai dažnai jaučiasi vieniši, išgyvena išsiskyrimus ar jausmų antplūdį, todėl telefonu bandoma kompensuoti pokalbio partnerio (-ės) stygių, o „telefonas yra dalyvavimo forma, reikalaujanti partnerio“¹²⁸. J.D. Peterson`as teigia: „Nors dialogas siejamas su artumu ir betarpiškumu, telefoninis dialogas vyksta niekieno žemėje, kuri tokia pat apgaulinga kaip ir rašymas“¹²⁹.

Romane *Šimtas baltų „mersedesų“* telefonas – tarpininkas tarp dviejų žmonių, kurie gyvendami kartu nesugebėjo išsiaiškinti savo jausmų, nedrįso atverti paslapčių, trukdžiusių jų tarpusavio santykių darniam vystymuisi. Telefonas tampa priemone, suteikiančia veikėjams galimybę apsimesti nepažįstamais, griauinant barjerus vyro ir moters santykiuose, atskleidžiančia veikėjų nenorą įsigilinti į susvetimėjimo, meilės jausmo praradimo priežastis. Veikėjų dualizmas, pasireiškiantis apsimestinių vaidmenų pasirinkimu, romane pasirenkamas kaip būdas, padedantis išsiaiškinti jausmus, atskleisti susvetimėjimo, nesusikalbėjimo priežastis, kurios ryškiai atsiskleidžia romane *Šimtas baltų „mersedesų“*, kada pokalbio telefonu metu veikėja Jolanta atskleidžia savo šaltumo priežastį, nes po apsilankymo su drauge klube intymus bendravimas jai neteikia pasitenkinimo. Po tokio prisipažinimo Romas ima suprasti jo ir buvusios žmonos nesusiklosčiusių santykių priežastis: „- <...>. Kai tu telefonu papasakojai apie tą naktį ‚seksualų demokratų klube‘, man norėjo si prasmegti skradžiai žemės. Jaučiausi nusikaltęs, buvo pašėlusiai visko gaila, be galo norėjau važiuoti pas tave, bet pamaniau – neišleisi...“ (ŠBM, 144). Telefoninis dialogas romane veikėjai Jolantai gali suteikti galimybę realizuoti pasimatymo telefonu idėją:

- Supratau, - tarė vyriškis. – Ir ko gi jūs norit, JOLANTA?
- Jau sakiau – susipažinti.
- Telefonu ar norite paskirti pasimatymą?
- Tik telefonu.
- Kodėl?
- Šiaip sau. Atrodo, per atstumą geriau. (ŠBM, 10)

. Veikėjų bendravimas telefonu dažnai gali būti nenuspėjamas, pokalbį daug paprasčiau nutraukti nei kalbantis vienoje erdvėje:

¹²⁶ Solveiga Daugirdaitė, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai. Naujosios literatūros studijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros tautosakos institutas, 2000, p. 86.

¹²⁷ Marshal McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 257.

¹²⁸ Ten pat, p. 259.

¹²⁹ John Durham Peters, *Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija: komunikacijos studijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 250.

- <...>, bet apie tai šiandien nekalbėsime. Nėra jėgų. Be to, bijau, kad pradėdame karščiuotis ir galime pažeisti žaidimo taisykles.
- Nežinau jokių taisyklių, - pašaipiai tarė Romas.
- Aš jas nustačiau sau, o jūs intuityviai priėmėte. Labanakt! – Ir Jolanta padėjo ragelį. (ŠBM, 41)

Atstumas veikėjai gali būti ir neigiamu veiksniu Toks neužbaigtas dialogas romane iššaukia neigiamus veikėjų jausmus, nes, pasak John`o Durham`o Peters`o, „[t]elefoninio bendravimo, kaip iš anksto suplanuoto pasimatymo nutraukimas yra apibūdinamas kaip erotinė nesėkmė <...>. Toks bandymas komunikuoti geriausiu atveju yra hermeneutinio atotrūkio situacija, kai abi pusės vieną nuo kitos skiria koks nors didelis atstumas“¹³⁰. Verta pastebėti, kad pertrūkiai veikėjų pokalbiuose romanų skaitytojams suponuoja galimybę trumpus dialogus praplėsti savo patirtimi.

Dialogas romano *Šimtas baltų „mercedesų“* herojams atveria jų kalbinę galimybę abipusei komunikacijai, padedančiai išsiaiškinti jausmus, ugdo jų kalbinę kultūrą, atveriančią gebėjimo vienas kitą išklaudyti subtilybes: „- <...> Tarp mūsų buvo daug paslapčių, daug kliūčių, o dabar mes daug ką papasakojom vienas kitam, išmokom kalbėtis, išklaudyti vienas kitą“ (ŠBM, 143).

Romane *Gyvenimo spalvos* pokalbius laidiniu telefonu keičia pokalbiai mobiliuoju telefonu, veikėjų dialogas gali būti įtekstinamas elektroninėse žinutėse: „Supypsi mobilusis telefonas, gautas naujas pranešimas. Pažiūriu į ekranėlį – Darius. Ne, šiandien Dariaus man jau gana. Aš ką tik jį nurašiau kaip neperspektyvų. Spusteliu kairįjį klavišą: *funkcijos, ištrinti, gerai*. Viskas“ (GS, 315). Galima būtų teigti, kad autorė šiame romane kalbos sklaidai pasirenka kintančią, vaizduojamą laikmečiu skaitytojų vartojamą ir atpažįstamą dialogo formą per atstumą. Mobilusis telefonas suteikia galimybę veikėjams užmegzti dialogą, nepriklausomai nuo vietos, kur jie tuo metu yra geografiškai, jei tam netrukdo techninės galimybės.

Nors romane *Šimtas baltų „mercedesų“* vyrauja dialogas, tačiau autorė akcentuodama veikėjų išgyvenamus jausmus nevengia ir monologo: „<...> Apėmė toks piktas džiaugsmas: „Aha, tu su manimi nekalbi, veji šalin. Vyk, vyk, žiūrėsiu, ką darysi sužinojęs, kad Indrė turi broliuką ar sesutę““ (ŠBM, 147). Monologu užbaigiamas ir pokalbis telefonu:

- Man visiškai neįdomu! Duokit pagaliau man ramybę! Liaukitės skambinėjusi!
- Gerai, - atsakė Jolanta. – Daugiau nebeskambinsiu, - ir padėjo ragelį, - širdyje buvo taip tuščia, taip nyku – net ašarų neliko. „Paskutinė viltis žlugo“, pagalvojo ji. (ŠBM, 125)

Monologas veikėjai – priemonė įvertinti susidariusiai situacijai: „<...> „Gana! – įsakė sau Jolanta. – Vis galvoji ir galvoji apie tai – ir kas iš to? Kiekvienas privalo mokėti už savo klaidas““ (ŠBM, 9).

¹³⁰ Ten pat, p. 251.

Romane *Laiko tiek nedaug...* taip pat veiksmų dinamiką sąlygoja dialogas, dažniausiai išreiškiamas „akis į akį“ veikėjų komunikacija, atskleidžiančia romane vaizduojamų herojų santykius ir jausmus. Svarbu pastebėti, kad šiame romane autorė dialoguose varijuoja nutylėjimais, momentiška sustabdydama veiksmą, leisdama veikėjams įvertinti patiriamą situaciją, apsispręsti, kaip elgtis, kaip toliau modeliuoti dialogą. Akcentuojant skyrybos svarbą pasakojime, pažymėtina, kad „[s]kyryba leidžia įtraukti į pasakojimą trumpus dialogus, dalyvaujant daugeliui pašnekovų, <...>. Be to, ji leidžia pažymėti ištisą jausmų gamą bei modalumus (pasipiktinimą, nuostabą, ironiją...)“¹³¹.

-Andriuk, - šypsodamasi šūkteli Lilija. – Kaip malonu tave matyti. Taip nevykusiai išsiskyrėm...Negaliu sau atleisti už tą žeminančią sceną... Bet galim likti draugais, ar ne?

„Viešpatie, kokia ji graži, - galvojo Andrius. – Aš jos nekenčiu, o vis dėlto daug atiduočiau, jei galėčiau atsidurti su ja lovoje...“ (LTN, 80).

Šioje ir kitose romane vaizduojamose situacijose, kada veikėjas sutrikęs, nedrįsta viešai išsakyti savo minčių, autorė jam suteikia galimybę tai realizuoti monologu taip išlaikant ir intymesnę komunikaciją su skaitytoju.

Romane *Gyvenimo spalvos* greta pagal siužetą keičiamų veikėjų monologų pirmuoju asmeniu vystomi vyrauja ir šių veikėjų dialogai, santykių aiškinimasis su kitais herojais. Šiame kūrinyje, monologų, išreiškiančių vidujiškesnę veikėjo poziciją autorė nesirenka, kaip vienos iš pagrindinių pasakojimo ypatybių, o apsiriboja tik keletu variantų, tačiau išlaiko telefono svarbos veikėjų bendravime idėją ir į pasakojimą įterpia telefonines žinutes:

<...> Prisimenu, kaip mes pirma siųsdavom vienas kitam žinutes, tikrindami, ar kitas nori kalbėtis. Pasiimu telefoną ir imu spaudinėti pranešimus – gal dar kas nors liko iš tų laikų. <...> Žinoma, randu kelias trumputes: *Nemiegi? Paskambink. Neturi ką veikti? Paplepam? Turiu tau naujienų. Pasiilgau, o tu?* Po to mes skambindavomės. <...>. (GS, 329)

Toks žinučių telefonu įtekstinimas romane veikėjams suteikia galimybę modeliuoti jų bendravimo galimybes.

Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* naudojami nusistovėję šablonai, stampai, kūriniui nesuteikiantys meninės vertės, o tik ji sumenkinantys: „[n]iekada nesakyk, niekada“ (ŠBM, 16), „[k]iekvienas privalo mokėti už savo gyvenimo klaidas“ (ŠBM, 9), „<...> nėra dviejų vienodų žmonių, o priešingybių negalima lyginti“ (ŠBM, 39), „[m]eilė iš pirmo žvilgsnio“ (ŠBM, 45), „[o] tu – jo svajonių moteris (GS, 282). J.Fiske's teigimu, „[š]tampai naikina teksto unikalumą <...>“¹³². Tačiau galima būtų teigti, kad autorė šias kalbines konstrukcijas pasirenka sąmoningai komunikacijai su skaitytoju, kuriam suteikiama galimybė į skaitymo procesą integruoti savo žinojimą, patirtį, nes, pasak Fiske's,

¹³¹ Dominique Mingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas*, p. 101.

¹³² John Fiske, *Populiariosios kultūros supratimas*, p. 105.

„[š]tampai perteikia ideologines normas <...>. Štampas perskaitomas, kai jo normos susikerta su kasdienio gyvenimo patirtimi“¹³³.

Magijos elementai – vienas iš atpažinimo kodų. Romane *Gyvenimo spalvos* veikėjai tiki laimingo skaičiaus septyni magiška reikšme: „Aš tikiu skaičių magija. Septyneri metai – tai laikas, kai gyvenime reikia ką nors keisti“ (GS, 144). Ernestras savo norą nutraukti pabodusius santykius su Sandra bando maskuoti maginio skaičiaus galia ir tikina, kad „<...> po septynerių metų reikia keisti darbą, gyvenamąją vietą ar partnerį <...>“ (GS, 145). O pridurdamas „sakoma“ (GS, 145), veikėjas išduoda pasakytos frazės šabloniškumą.

Dominique`as Maingueneau pažymi, kad „<...> literatūros ir vartojamos kalbos, kad ir kokia ji būtų, santykis nėra natūralus; net jei kūrinio kalba atrodo pati „paprasciausia“, joje esama kalbinių nukrypimų, kuriuos diktuoja literatūriniame lauke užimama pozicija“¹³⁴. Vadovaujantis šiuo teiginiu, galima būtų konstatuoti, kad Buivydaite`s analizuotuose romanuose išryškėja dinamiška dialogų, monologų kalba, naudojamos šablonų detalės, orientuotos į skaitytojo poreikių tenkinimą, sociokultūrinės aplinkos, vaizduojamo laikmečio kodų sklaidą.

Apibendrinant galima teigti, kad Irenos Buivydaite`s romanai Šimtas baltų „mersedesų“, *Laiko tiek nedaug...* *Gyvenimo spalvos*, atspindi vaizduojamo laikmečio požymius – atpažinimo kodus, kūrinuose atsiskleidžiančius per romanų turinio ir formos ypatybes.

¹³³ Ten pat, p. 103.

¹³⁴ Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas*, p. 111-112.

IV. IŠVADOS

Išanalizavus Irenos Buivydaitytės romanus populiariosios literatūros kontekste galima daryti išvadas:

1. Magistro darbe, remiantis sociokritikos nuostata, konstatuotina visuomeninio konteksto ir skaitytojo kūrinio vertės svarba, apibrėžta Pierre`o Bourdieu literatūrinio lauko koncepcija, iškeliamos Loretos Jakonytės hipotezės nustatomos dalies feministinės kritikos, psichoanalizės ir literatūrinės teksto interpretacijos metodologijos, tyrinėjami Irenos Buivydaitytės romanai *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* ir nustatoma jų padėtis populiariosios literatūros lauke.

2. Pirmoje tiriamoje dalyje išskirta populiariosios literatūros problema kritikos vertinime, vadovaujantis Pierre`o Bourdieu literatūrinio lauko koncepcija, apibrėžta populiariosios literatūros padėtišį ir nustatytos Irenos Buivydaitytės romanų analizės strategijos. Tyrimas atskleidė, kad populiariosios literatūros vertinimo kriterijai nėra aiškiai apibrėžiami, tačiau kritikai akcentuoja turinio ir formos ypatybes, kurios magistro darbe atskleidžiamos per atpažinimo kodus.

3. Atlikus meilės temos sklaidos Irenos Buivydaitytės romanuose tyrimas, pasitelkiant Ėričo Fromo meilės teoriją, konstatuotina, kad analizuojamuose romanuose meilės tema dominuojanti, atsiskleidžianti *motinos meilės*, *erotinės meilės*, *meilės sau* formomis. Autorė iškelia motinos meilės problemą, romanų veikėjų prieštarigus jausmus vaikui, netikėtus poelgius susiedama su vaizduojamo laikmečio moters situacija, su savarankiškos asmenybės neugdančiu auklėjimu vaikystėje. Tyrimo metu nustatomos ir motinos meilės ir (ne)meilės vyrui sąsajos, vyro ir moters intymų santykių išsaugojimo problema. Romanuose atskleidžiamas kūniškos meilės laikinumas, o intymumas kuriamas balansuojant tarp susiformavusių tradicijų ir laisvos meilės idėjos. Taip pat išryškintos savanaudiškos ir nesavanaudiškos meilės formų binarinės opozicijos, per kurias išryškinama meilė sau, moterį išlaisvinanti kaip asmenybę. I. Buivydaitytės romanuose atsiskleidžiamas vienas iš populiariosios literatūros kodų – meilės temos modifikacijos, nes po patirtos nelaimingos meilės romano pabaigoje veikėjai pervertina savo jausmus pagal romanų autorei būdingą, skaitytojų lūkesčius atitinkantį modelį.

4. Romanų *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* tyrimas atskleidė, kad I. Buivydaitytės romanų siužetas atsiskleidžia per veikėjų paveikslus. Konstatuotina, kad šiuose romanuose atpažįstamas populiariajai literatūrai būdingas stereotipinis veikėjų vaizdavimas, kuris analizėje atsiskleidžiamas per populiariosios literatūros atpažinimo kodus, nes veikėjų moterų paveikslai, vaizduojami per romanų herojų patirtį, jų formavimasis ir kaita atskleidžia veikėjų moterų socialines charakteristikas ir portretų kodus. Vyrai romanuose atsiskleidžia kaip antraeiliai personažai per moterų paveikslus.

5. Feministinės kritikos apibrėžtys I. Buivydaitės romanuose tyrimo metu išryškina moterišką poziciją vyro ir moters santykiuose, kurie atsiskleidžia per veikėjų paveikslus. Magistro darbo analizė atskleidė, kad romanų *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* vaizduojami veikėjai meilės istorijų vystymasis orientuotas į skaitytojų lūkesčių išsipildymą, atskleidžiantį populiariajai literatūrai būdingą Pelenės istorijos atpažinimo kodą, tačiau įvedamos ir modifikacijos.

6. Tyrimas atskleidė, kad Irenos Buivydaitės romanuose *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* per raiškos turinio ir raiškos formų pagrindines ypatybes vystosi veikėjų santykiai, plėtojamos jų meilės istorijos, atskleidžiamas per atpažinimo kodus.

7. Magistro darbo tyrimo išvados gali būti panaudotos kitiems populiariosios literatūros tyrinėjimams.

V. SANTRAUKA

IRENOS BUIVYDAITĖS ROMANAI POPULIARIOSIOS LITERATŪROS KONTEKSTE

Pagrindinės sąvokos: Irena Buivydaite, populiarioji literatūra, kontekstas, romanas, literatūros laukas, atpažinimo kodas, meilė, moteris.

Irena Buivydaite – Kupčinskienė (g. 1954 m.) – viena populiariausių moterų rašytojų Lietuvoje. Magistro darbe analizuojami Irenos Buivydaite's romanai atskleidžiant juose populiariosios literatūros požymius. Šiuo aspektu romanai nėra aktualizuoti kritikos, tačiau užima savo vietą populiariosios literatūros kontekste. Tai suponuoja temos naujumą ir aktualumą.

Magistro darbo objektas – trys Irenos Buivydaite's romanai: *Šimtas baltų „mersedesų“* (1995), *Laiko tiek nedaug...* (1998), *Gyvenimo spalvos...* (2010) – populiariosios literatūros kontekste.

Darbo tikslas – išanalizuoti populiariosios literatūros bruožus, turinio ir formos ypatybes, jas pristatant kaip populiariosios literatūros atpažinimo kodus. Uždaviniai: 1) Atskleisti populiariosios literatūros padėtį literatūriniam lauke ir nustatyti tekstų analizės strategijas; 2) Atskleisti moterų veikėjų paveikslų ypatybes; 3) Išanalizuoti I. Buivydaite's romanų turinį pagal dominuojančią meilės temą; 4) Atskleisti vyro ir moters santykių raidą kaip siužeto pagrindą; 5) Išanalizuoti populiariosios literatūros raiškos formas Irenos Buivydaite's romanuose.

Tyrimo metodologija. Darbe remiamasi pagrindine sociokritikos nuostata, kad kūrinys nulemtas visuomeninio konteksto, o skaitytojo vertinimas užima svarbesnę poziciją už kritikos vertinimus, todėl laikomasi Pierr'o Bourdieu literatūrinio lauko teiginių, Loretos Jakonytės monografijoje *Rašytojo socialumas* iškeliamų hipotezių. Taip pat iš dalies remiamasi feministine kritika, psichoanalize ir literatūrine teksto interpretacija.

Magistro darbo tyrimas atskleidė, kad populiariosios literatūros vertinimo kriterijai nėra aiškūs. Kritikai jos padėtį literatūriniam lauke apibrėžia per turinio ir formos ypatybes.

Irenos Buivydaite's romanai populiariosios literatūros kontekste laikytini meilės romanais, išlaikančiais pagrindinius melodramiškos meilės istorijos kūrimo požymius, atsiskleidžiančius per populiariosios literatūros atpažinimo kodus: meilės temos modifikacijas, stereotipinį veikėjų vaizdavimą; moters ir vyro santykių raidoje vyraujančią moteriškosios pozicijos dominantę; meilės istorijos vystimąsi per prisiminimų, dabarties realijų, ateities iliuzijų, paros laiko aktualizavimą bei veikėjų identifikavimąsi erdvėse pereinant prie santykių išviešinimo; pasakojimo organizavimą per dialogą ir monologą, šablonų elementus. Konstatuotina, kad Irenos Buivydaite's romanai *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos*, būdami nesudėtingi (turiniu ir forma), yra orientuoti į numanomą skaitytoją, kuris, nesigilindamas į prasmes ar sudėtingus siužetus, galėtų

komunikuoti su tekstu, susidariusią „tuštumą“ užpildyti individualia patirtimi, nes romanuose *Šimtas baltų* „mercedesų“, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* lengvai dekoduojamos prasmės, artimos skaitančiojo sociokultūrinei aplinkai.

VI. SUMMARY

NOVELS BY IRENA BUIVYDAITĖ IN THE CONTEXT OF POPULAR LITERATURE

Key words: Irena Buivydaite, popular literature, context, novel, literature course, identification code, love, woman.

Irena Buivydaite-Kupcinskiene (b.1954) is one of the most popular women writers in Lithuania. Novels by Irena Buivydaite are analysed in the Master's thesis revealing features of the popular literature. Under this aspect the writings are not brought up-to-date by critics, but they take their place in the context of the popular literature. That presupposes the newness and topicality of the theme.

The object of the research is 3 novels by Irena Buivydaite – *Šimtas baltų „mersedesų“* (1995), *Laiko tiek nedaug...* (1998), *Gyvenimo spalvos* (2010) – in the context of the popular literature.

The aim of the research is to analyse features of the popular literature, peculiarities of the content and form, introducing them as the codes of popular literature.

The objectives of the research are: 1) To reveal the position of popular literature in literary field and establish strategies of the text analysis; 2) To analyse the content of novels by Irena Buivydaite according to the dominating love theme; 3) To reveal the features of women characters; 4) To disclose the evolution of relationship between a woman and a man as the basis of the plot; 5) To analyse the forms of expression of popular literature in novels by Irena Buivydaite.

The research methodology. The thesis is founded on the Loreta Jakonyte are observed. Partially it is appealed to feminist criticism, psychoanalysis main attitude of sociocriticism that the writing is determined by social context and the reader's evaluation takes a more important position than the criticism evaluation, that's why the literary statements by Pierr Bourdieu and the hypotheses raised in the monography *Rašytojo socialumas* by and literary interpretation of the text.

The Master's research revealed that the criteria of the evaluation of popular literature are not obvious. Critics define its place in the literature course through the peculiarities of the content and form.

The novels by Irena Buivydaite in the context of popular literature can be considered to appear as love novels which withstand main features of the melodramatic love story that come out via the identification codes of popular literature: love theme modifications, stereotyped representation of characters; prevailing dominant of the feminine position in the process of relationship between a man and a woman; development of love stories via reminiscence, present realia, future illusions,

urgency of the day time and identification of characters in space passing to the publicity of the relationship; organization of the story via a dialogue and monologue, elements of patterns. It can be stated that the novels by Irena Buivydaite *Šimtas baltų „mersedesų“*, *Laiko tiek nedaug...*, *Gyvenimo spalvos* are not sophisticated (by content and form) and are oriented towards the implied reader who without going deep into the meanings or intricate plots can communicate with the text, complete the formed “emptiness” with an individual experience for implications, which are close to the reader’s sociocultural surroundings, are easily decoded in the novels.

VII. LITERATŪRA

1. Irena Buivydaite, *Gyvenimo spalvos*, Vilnius: Alma littera, 2010.
2. Irena Buivydaite, *Laiko tiek nedaug...*, Vilnius: Alma littera, 1998.
3. Irena Buivydaite, *Šimtas baltų „Mercedesų“*, Vilnius: Alma littera, 2007.
4. Simone de Beauvoir, *Antroji lytis*, iš prancūzų kalbos vertė Violeta Tauragienė, Diana Bučiūtė, Vilnius: Pradai, 1996.
5. Nerijus Brazauskas, „Šiuolaikinio lietuvių romano populiarumas: tarp žanro, rinkos ir pozicijos“, *Colloquia*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidybos centras, 2012, nr. 29, p. 152-169 [žiūrėta 2013-01-23]. Prieiga per internetą: http://www.llti.lt/failai/152-169_psl_BRAZAUSKAS.pdf.
6. Solveiga Daugirdaitė, „Ko moteris nori: - spėlionės po dvidešimties metų“, *Colloquia*, nr. 25, p. 17-28.
7. Solveiga Daugirdaitė, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
8. Viktorija Daujotytė, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001.
9. Umberto Eco, *Atviras kūrinys. Forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje*, iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė, Vilnius: Tyto alba, 2004.
10. John Fiske, *Populiariosios kultūros supratimas*, iš anglų kalbos vertė Elena Macevičiūtė, Vilnius: Žara, 2008.
11. Jane Flax, „Postmodernizmas ir lyčių santykiai“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, sudarė Karla Gruodis, Vilnius: Pradai, 1995, p. 460-488.
12. Ėrichas Fromas, *Menas mylėti*, iš anglų kalbos vertė Leonora Jekentaitė, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992.
13. Karla Gruodis, „Įvadas“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, sudarė Karla Gruodis, Vilnius: Pradai, 1995, 7-47.
14. Karla Gruodis, „Julija Kristeva“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, sudarė Karla Gruodis, Vilnius: Pradai, 1995, 489-493.
15. Luce Irigaray, „Lyčių skirtumas“, *Feminizmo ekskursai: Antologija*, sudarė Karla Gruodis, Vilnius: Pradai, 1995, 523-512.
16. Loreta Jakonytė, „Garuojančio vandens lašo gaudymas, arba kūrinio problema literatūros sociologijoje“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 19 knyga, 2005, p. [žiūrėta 2012-01-03]. Prieiga per internetą: http://www.llti.lt/failai/e-žurnalai/SLL19/Jakonyte_str.pdf.
17. Loreta Jakonytė, „Literatūros tyrimų metodologija: Pierre`o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, nr. 47(1).

18. Loreta Jakonytė, „Populiariosios literatūros suvešėjimas: Pokalbiai“, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 80-81.
19. Loreta Jakonytė, *Rašytojo socialumas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
20. Angelė Jesevičienė, „Moters įvaizdis pramoginėje literatūroje“, *Šiaurės Atėnai* [žiūrėta 2011-02-19]. Prieiga per internetą: <
21. Leonarda Jekentaitė, *De profundis: psichoanalitinės filosofijos žvilgsniu apie mąstytojus ir menininkus*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
22. Karlas Jungas, „Rašytojas“, *Grožio kontūrai: iš XX a. užsienio estetikos*, Vilnius: Mintis, 1980, p. 180-186.
23. Vytautas Kavolis, *Kultūros dirbtuvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1996.
24. Vytautas Kubilius, *XX amžiaus literatūra*, Vilnius: Alma littera, 1996.
25. Vytautas Kubilius, „Literatūra – linksminanti ir dirginanti“, *Literatūra istorijos lūžyje*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1997, 217-229.
26. Laura Laurušaitė, „Padugnių archetipas‘ ar elitinės literatūros taša?“, *Colloquia*, nr. 19, p. 168-174.
27. Jolita Lukšytė, „Lyčių stereotipų sklaida nekanoniškuose tekstuose“, *Kanonai lietuvių kultūroje. Straipsnių rinkinys*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 151-159.
28. Jolita Lukšytė, „Moteriška literatūra popkultūros vyriškos diktatūros lauke“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 7, 2008, p. 147-156.
29. Marshal McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*, iš anglų kalbos vertė Daina Valentinavičienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003.
30. Dominique Maingueneau, *Literatūros kūrinio kontekstas: Sakymas, rašytojas, kontekstas*, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
31. Toril Moi, *Lyties ir teksto politika. Feministinės literatūros teorija*, iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė ir Viljamina Sudikienė, Vilnius: Charibė, 2001.
32. Marija Aušrinė Pavilionienė, *Lyčių drama*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 42.
33. Audinga Peluritytė, *Senieji mitai, naujieji pasakojimai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.
34. John Durham Peters, *Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija: komunikacijos studijos*, iš anglų kalbos vertė Patricija Drobnytė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
35. Simona Pužaitė, „Rašytoja suteikia moterims viltį“, *Biržiečių žodis*, 2013, kovo 8 d.
36. Dalia Satkauskytė, *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

37. Georg Simmel, „Moteriška kultūra“, *Feminizmo ekskursai*, sudar4 Karla Gruodis Vilnius: Pradai, 1995, p.232-274.
38. Jūratė Spindytė, „Populiariosios literatūros suvešėjimas: Pokalbiai“, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 80-81.
39. Jūratė Spindytė, „Populiariosios literatūros topai“, *Lietuviškos knygos: apie mus* [žiūrėta 2011-08-25]. Prieiga per internetą: <http://www.booksfromlithuania.lt/index.php?page_id=132>.
40. Jūratė Spindytė, *Prozos būsenos 1988-2005*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
41. Jūratė Spindytė, „Svaigus provincijos sindromas“ [žiūrėta 2011-03-23]. Prieiga per internetą: < <http://www.bernardinai.lt/2009-11-17-jurate-sprindyte-svaigus-provincijos...>>
42. Juozas Stonys, *Psichologizmas ir lietuvių proza*, (iki 1917 metų), Vilnius: Vaga.
43. Regimantas Tamošaitis, „Populiariosios literatūros suvešėjimas: Pokalbiai“, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 80-81.
44. Artūras Tereškinas, *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
45. Artūras Tereškinas, „Masinis viešumas, skandalo genealogija ir fantazija naujojoje lietuvių literatūroje ir populiariojoje kultūroje (2007) [žiūrėta 2012-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/component/content/article/367-tereskinas-arturas/4709-arturas-tereskinas-masinis-viesumas-skandalo-genealogija-ir-fantazija-naujojoje-lietuviu-literaturoje-ir-populiariojoje-kulturoje-2007>>.
46. Giedrius Viliūnas, „Populiarioji literatūra“, *Naujausioji lietuvių literatūra /1988-2002/*, Vilnius: Alma littera, 2003, p. 289-318.
47. Eugenijus Žmuida, *Disonansų būtis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
48. Saulius Žukas, *Lietuvių meilės lyrika*, Vilnius; Vaga, 1989.
49. Loïc J.D. Wacquant, „Socialinės prakseologijos link: Bourdieu sociologijos struktūra ir logika“, Pierre Bourdieu, Loïc J.D. Wacquant, *Įvadas į refleksišią sociologiją*, iš anglų kalbos vertė Vilija Poviliūnienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003.
50. Virginija Woolf, *Savas kambarys*, iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė, Vilnius: Charibdė, 1998.
51. Алла Диомидова, Елна Шиняева, „Новая победа над временем метафорические модели женского рекламного дискурса“, *Filologija*, 2008 (13) [žiūrėta 2013-02-03]. Prieiga internetu:

[https://docs.gogle.com/viewer?a=v@g=cache:owTwQEFQ0qw\]:vddb.laba.lt/fedora/get/LT-labA-0001](https://docs.gogle.com/viewer?a=v@g=cache:owTwQEFQ0qw]:vddb.laba.lt/fedora/get/LT-labA-0001)>.

VIII. ANOTACIJA

Laima Macienė, *Irenos Buivydaitytės romanai populiariosios literatūros kontekste. Magistro darbas*, vadovė doc. Dr. Irena Baliulė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2013, ?? p.

IX. ANNOTATION

Laima Macienė, *Novels by Irena Buivydaitytė in the Context of Popular Literature*. Master Thesis, academic adviser Assoc. Prof. Dr. Irena Baliulė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2013, ?? p.

PUBLIKACIJA MAGISTRO DARBO TEMA / PUBLICATION ON THE THEME OF THE MASTER THESIS:

SMD tezės / Thesis of student`s research work

Macienė L., „Meilės temos kanonas Irenos Buivydaitytės prozoje“, *Studentų darbai – 2012. XVI bakalaurantų ir magistrantų mokslo darbų konferencija, skirta Mykolo Biržiškos 130-osioms gimimo metinėms*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012, p.105-106.